

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

ინიციატივა სოციალური ცვლილებებისთვის
INITIATIVE FOR SOCIAL CHANGES (ISC)

პენიტენციურ სისტემაში უმცირესობათა უფლებების დაცვისა და რეალიზების შესაძლებლობები და გამოწვევები

კვლევის ანგარიში

2020

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

ინიციატივა სოციალური ცვლილებებისთვის
INITIATIVE FOR SOCIAL CHANGES (ISC)

პენიტენციურ სისტემაში უმცირესობათა უფლებების დაცვისა და რეალიზების შესაძლებლობები და გამოწვევები

კვლევის ანგარიში

წინამდებარე თვისებრივი კვლევის ანგარიში მოამზადა ორგანიზაციამ „ინიციატივა სოციალური ცვლილებებისთვის“ (ISC) , პროექტის „სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის რეფორმების ხელშეწყობა და მონიტორინგი სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობით“ ფარგლებში, რომელსაც ევროკავშირის მხარდაჭერით ახორციელებს ორგანიზაცია „ციხის საერთაშორისო რეფორმა“ – სამხრეთ კავკასიის ოფისი პარტნიორ ორგანიზაციებთან - „ინიციატივა მონყვლადი ჯგუფების რეაბილიტაციისათვის“ და „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ ერთად.

კვლევითი გუნდი მადლობას უხდის კვლევაში მონაწილე უწყებებს სსიპ "დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნულ სააგენტოსა" და სახალხო დამცველის აპარატს, ასევე, არასამთავრობო ორგანიზაციებს „კონსტიტუციის 42-ე მუხლი“, „პარტნიორობა ადამიანის უფლებებისთვის“, ევროკავშირის ტექნიკური დახმარების პროექტს, მსჯავრდებულთა უფლებების დამოუკიდებელ დამცველს - ალექსანდრე სელეპანოვსა და თითოეულ მონაწილე ყოფილ პატიმარს, ანალიზისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მოგროვების პროცესში გაწეული დახმარებისა და კვლევის განხორციელებაში შეტანილი წვლილისათვის.

The qualitative research has been conducted by the Initiative for Social Changes (ISC) within the frames of the project “Monitoring Government’s Commitments and Promoting Penal Reforms through the Engagement of CSOs”, implemented by Penal Reform International South Caucasus Regional Office with the support of the European Union in partnership with organizations – “Rehabilitation Initiative of Vulnerable Groups” and “Human Rights Center”.

The research team would like to express its gratitude to the representatives of the LEPL "National Agency for Crime Prevention and Probation", Public Defender of Georgia, as well as non-governmental organizations - “Article 42 of the Constitution”, “Partnership for Human Rights”, EU Penitentiary and Probation Support Project, inmates rights’ independent defender – Aleksandre Selepanov and all involved former inmates for the assistance in the process of collecting information and their contribution to the implementation of the research.

კვლევითი გუნდი/Research Team:

ნინო დემეტრაშვილი, სოციალური მუშაობის მაგისტრი/Nino Demetrashvili, MSW
თამარ ივანიადე/სოციალური მუშაობის მაგისტრი/Tamar Ivaniadze, MSW

Possibilities and Challenges for the Protection of Minority Rights in the Penitentiary System of Georgia

პუბლიკაციაში წარმოდგენილი შეხედულებები შესაძლოა არ ემთხვეოდეს დონორისა და ორგანიზაციის „ციხის საერთაშორისო რეფორმა“ მოსაზრებებს.

The content of this document is the sole responsibility of the Authors and can in no circumstances be regarded as reflecting the position of either the donor or Penal Reform International.

სარჩევი

შესავალი	5
თავი 1. კვლევის წინაპირობა	6
თავი 2. მეთოდოლოგია	7
2.1 კვლევის მიზნები და ამოცანები	7
2.2 კვლევის მიდგომა და ინსტრუმენტები	8
2.3 კვლევის მონაწილეთა შერჩევა	8
2.4 მონაცემთა დამუშავება და ანალიზი	9
2.5 კვლევის მეთოდოლოგიური შეზღუდვები	10
2.6 კვლევის ეთიკური საკითხები	10
თავი 3. ძირითადი მიგნებები	11
თავი 4. კვლევის შედეგები	13
4.1. პენიტენციური სისტემის ძირითადი გამოწვევები და შესაძლებლობები	13
4.1.1. ციხის ადმინისტრირება და არაფორმალური მმართველობა	13
4.1.2. პენიტენციური დაწესებულების პერსონალის დამოკიდებულებები და კომპეტენცია	15
4.1.3. სარეაბილიტაციო და სხვა სახის მომსახურების მიწოდების პრაქტიკა	16
4.1.4. გათავისუფლებისთვის მომზადება და გათავისუფლების შემდგომი მხარდაჭერის სისტემა	17
4.1.5. პენიტენციური სისტემის გაუმჯობესების შესაძლებლობები	18
4.2. პენიტენციური სისტემის სპეციფიური გამოწვევები უმცირესობათა ჯგუფებთან მიმართებით	19
4.2.1. მომუშავე პატიმრების მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში	19
4.2.2. სექსუალურ უმცირესობათა და ამ ჯგუფს მიკუთვნებულ მსჯავრდებულთა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში	20
4.2.3. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში	22
4.2.4. უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში	23
4.2.5. რელიგიურ და ეთნიკურ უმცირესობათა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში	24
თავი 5. რეკომენდაციები	26

შესავალი

პენიტენციურ სისტემაში ბოლო წლების განმავლობაში განხორციელებული პოზიტიური ცვლილებების მიუხედავად, გამოწვევას, სხვა საკითხებთან ერთად, უმცირესობათა უფლებრივი მდგომარეობის დაცვაც წარმოადგენს. მიუხედავად 2019-2020 წლის პენიტენციური და დანაშაულის პრევენციის სისტემების განვითარების სტრატეგიით¹ თავისუფლებაღკვეთილ პირთა უფლებებსა და ღირსების დაცვაზე გაკეთებული აქცენტისა, სტრატეგია და მისი შესრულების სამოქმედო გეგმა, ნათლად არ განსაზღვრავს ისეთი სამიზნე ჯგუფების უფლებების დაცვისა და რეალიზების მხარდაჭერის სპეციფიურ ნაბიჯებს, როგორც ეთნიკური, რელიგიური, სექსუალური უმცირესობები, უცხო ქვეყნის მოქალაქეები და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირები წარმოადგენენ.

წინამდებარე კვლევის მიზნებისთვის, მნიშვნელოვნად სწორედ, ზემოთ ჩამოთვლილ უმცირესობათა ჯგუფების უფლებრივი მდგომარეობის კუთხით არსებული გამოწვევების შესწავლა განისაზღვრა, რათა უფრო კონკრეტულად წარმოჩინდეს მათი სპეციფიური საჭიროებები, რომელთა დაკმაყოფილებაც შესაძლებელს გახდის პენიტენციური სისტემის ევროპულ სტანდარტებთან მიახლოებას.

კვლევის განხორციელებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია, კვლევის დიზაინით საკვლევ ჯგუფებად განსაზღვრულ აუდიტორიაზე, #16 და #17 პენიტენციურ დაწესებულებაში განთავსებულ უმცირესობათა ჯგუფების წარმომადგენელ მსჯავრდებულებთან, სისტემაში მომუშავე სოციალურ მუშაკებს, ფსიქოლოგებსა და პენიტენციური დეპარტამენტის შესაბამისი სამსახურის უფლებამოსილ პირებთან ინტერვიუებისა და ფოკუს ჯგუფის ჩატარების შეზღუდვამ. ამასთან, პენიტენციური დეპარტამენტის მხრიდან არ მომხდარა გამოთხოვილი სტატისტიკური ინფორმაციის მოწოდება, რაც უმცირესობათა ჯგუფებთან მიმართებით რაოდენობრივი მონაცემის დამუშავებას გახდიდა შესაძლებელს. ალტერნატიულ მიდგომად, გამოყენებულ იქნა ფოკუს ჯგუფი პირობითი მსჯავრის მქონე და ყოფილ პატიმრებთან მომუშავე ფსიქოლოგებსა და სოციალურ მუშაკებთან, ინტერვიუები სფეროს ექსპერტებთან და პირისპირ სიღრმისეული ინტერვიუები, იმ ყოფილ პატიმრებთან, რომლებიც უმცირესობათა სხვადასხვა მიზნობრივ ჯგუფს წარმოადგენდნენ და პენიტენციური დაწესებულება დატოვეს ბოლო სამი წლის განმავლობაში.

უმცირესობათა უფლებრივ მდგომარეობაზე მნიშვნელოვან გავლენის მომხდენ ფაქტორთა შორის გამოიკვეთა პენიტენციური დაწესებულებების ადმინისტრირებისა და არაფორმალური მმართველობის საკითხი, თანამშრომელთა პროფესიული შესაძლებლობები, სარეაბილიტაციო და სხვა ტიპის მომსახურებების მიწოდების პრაქტიკა (როგორც პენიტენციურ დაწესებულებაში, ისე გათავისუფლების შემდგომ) და სპეციფიური გამოწვევები მსჯავრდებულთა თითოეული მიზნობრივი ჯგუფისათვის. კვლევის სავსე სამუშაოები მიმდინარეობდა 2019 წლის ნოემბერი-დეკემბრის თვეში და მის განხორციელებას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი სსიპ “დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს” ჩართულობამ.

აღსანიშნავია, რომ კვლევის შეზღუდვებიდან გამომდინარე, გამოკვეთილი გამოწვევები და ძირითადი მიგნებები არ იძლევა მოპოვებული ინფორმაციის პენიტენციურ სისტემაში მყოფ მთელს უმცირესობათა პოპულაციაზე გავრცობის შესაძლებლობას, თუმცა წარმოაჩენს ძირითად ტენდენციებს და ხელს უწყობს კვლევითი ჰიპოთეზების ჩამოყალიბებას შემდგომი სიღრმისეული კვლევებისათვის.

დოკუმენტი მოიცავს ინფორმაციას, გამოყენებული მეთოდოლოგიის, ძირითადი მიგნებების, შედეგებისა და რეკომენდაციების შესახებ. ასევე, აღწერილია შეზღუდვები და ის ეთიკური საკითხები, რომელიც გათვალისწინებულ იქნა სავსე სამუშაოებისა და ანალიზის მომზადების ეტაპზე.

¹ დამტკიცებულია იუსტიციის მინისტრის N385-ე ბრძანებით (2019 წლის 22 თებერვალი)

თავი 1. კვლევის წინაპირობა

კავკასიის ბარომეტრის 2017 წლის კვლევის მიხედვით, საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობას საკუთარ მეზობლად ყველაზე ნაკლებად კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირების (27%) შემდეგ, სექსუალური უმცირესობების (23%), ნივთიერებაზე დამოკიდებული პირების (22%), განსხვავებული რელიგიის (3%) მიმდევრებისა და უცხო ქვეყნის მოქალაქეების (3%) ნახვა სურს.² სავარაუდოა, რომ საზოგადოებაში არსებული ეს დისკრიმინაციული დამოკიდებულება პენიტენციურ სისტემაშიც იმავე სიმძაფრით ვლინდება უმცირესობათა ჯგუფების მიმართ უარყოფით დამოკიდებულებაში, რაც დახურულ სისტემაში კიდევ უფრო ართულებს მათ მდგომარეობასა და ფუნქციონირებას.

საერთაშორისო სტანდარტის³ მიხედვით, დიკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპის პრაქტიკულად განსახორციელებლად, ციხის ადმინისტრაციამ მხედველობაში უნდა მიიღოს იმ ჯგუფების ინდივიდუალური საჭიროებები, რომლებიც განსაკუთრებით მოწყვლად ჯგუფებს წარმოადგენენ პენიტენციურ დაწესებულებაში. ამ ჯგუფების უფლებების დაცვისაკენ მიმართული ღონისძიებების გატარება აუცილებელია და არ წარმოადგენს დისკრიმინაციას სხვა პატიმრებთან მიმართებით.

საქართველოს სახალხო დამცველიც, ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციაზე⁴ დაფუძნებით, მიუთითებს, რომ „მნიშვნელოვანია, პენიტენციურ დაწესებულებებში მყოფი რელიგიური და კულტურული უმცირესობები იმყოფებოდნენ თანაბარ პირობებში სხვა პატიმრებთან მიმართებით და შეძლონ დაწესებულებებში არსებული ყველა რესურსის და სიკეთის გამოყენება. სახელმწიფო ვალდებულია, საჭიროების შემთხვევაში მიიღოს პოზიტიური ზომები უცხო ქვეყნის მოქალაქე პატიმართა მიერ სათანადო და არადისკრიმინაციულ გარემოში სასჯელის მოხდის უზრუნველსაყოფად“.

ნამების პრევენციის ევროპული კომიტეტის სტანდარტები (CPT) თავის მხრივ, ყურადღებას ამახვილებს დაკავებული იმიგრანტების ფიზიკური და ფსიქოლოგიური მდგომარეობის გათვალისწინების, სამედიცინო მომსახურების ხელმისაწვდომობისა და გარე სამყაროსთან კომუნიკაციის აუცილებლობაზე.⁵ ხოლო, ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით, არამხოლოდ დაცულ უნდა იქნეს პატიმართა აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება, არამედ უზრუნველყოფილი უნდა იყვნენ სათანადო საკვებით, მათი რეგილიგიის გათვალისწინებით.⁶

2018 წელს, ორგანიზაციის „კონსტიტუციის 42-ე მუხლო“ მიერ, უმცირესობათა თემაზე განხორციელებული კვლევის⁷ შედეგად ირკვევა, რომ პენიტენციურ სისტემაში უმცირესობათა კუთხით სტატისტიკური ინფორმაციის წარმოებისა და რელიგიური, ეთნიკური, სექსუალური უმცირესობების უფლებრივი მდგომარეობის მონიტორინგის სისტემის არარსებობა, მათი უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის დეფიციტსა და შესაბამისად, სპეციფიური ღონისძიებების ნაკლებობას განაპირობებს.

საქართველოს სახალხო დამცველი, 2019 წელს მომზადებულ სპეციალურ ანგარიშში [3] საუბრობს სამეურნეო სამსახურში დასაქმებული და დასუფთავებაზე პასუხისმგებელი პირების არასათანადო მდგომარეობაზე, ხაზს უსვამს უცხო ქვეყნის მოქალაქეების ენობრივი ბარიერის საკითხს, რელიგიური რიტუალების აღსრულებისა და მათში მონაწილეობის ლიმიტირებულ შესაძლებლობებს, გარე სამყაროსთან კომუნიკაციასა და სამედიცინო მომსახურებებზე ხელმისაწვდომობის კუთხით არსებულ გამოწვევებს. პენიტენციურ სისტემაში გამოკვეთილ სირთულეებს შორის ფსიქიკური ჯანმრთელობის მართვაც მოხვდა, რაც კვლავ მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს უწყებისათვის.

ამის საპასუხოდ, აღსანიშნავია, რომ 2018-2020 წლის ადამიანის უფლებათა სამთავრობო გეგმა (მე-4 თავი) ყურადღებას ამახვილებს ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომების დანერგვაზე და გამოყოფს უცხოელ მსჯავრდებულთა უფლებების დაცვის უზრუნველყოფის საჭიროებასა და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე მიმართულ აქტივობებს. ხოლო, 2019-2020 წლის პენიტენციური და დანაშაულის პრევენციის სისტემის განვითარების სტრატეგიით, ცალკე გამოყოფილი

2 კავკასიის ბარომეტრი 2017. ინფორმაცია ხელმისაწვდომია https://caucasusbarometer.org/ge/cb2017ge/NEIGHBOR/?fbclid=IwAR1_LN0SiBYPtACKTWoJraokgWvgis-avylAoigkP4sM00oxHTRuwpyj37Q

3 ნელსონ მანდელას წესები, წესი N2

4 N2, N8, N14 და N15 პენიტენციური დაწესებულებების მონიტორინგის ვიზიტის შემდგომი ანგარიში, სახალხო დამცველი, 2019 წელი

5 ნამების პრევენციის ევროპული კომიტეტის სტანდარტი, გვ.107-108

6 ევროპის საბჭოს მიწისერთა კომიტეტის 2006 წლის 11 იანვრის რეკომენდაცია Rec(2006)2

7 „უმცირესობების და უცხო ქვეყნის მოქალაქეების უფლებრივი მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში“, 2018 წ. ხელმისაწვდომია: <https://article42.ge/media/1001447/2019/03/20/7491ce666bd4b3eb7cd639b838f90c6f.pdf>

არ არის კვლევისათვის საინტერესო უმცირესობათა ჯგუფებს მიკუთვნებულ ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა საკითხი, თუმცა საგულისხმოა, რომ სტრატეგიითა და მისი შესრულების სამოქმედო გეგმით განსაზღვრული პრიორიტეტები, როგორიცაა მცირე ზომის დანესებულებების მშენებლობა, უფლებების დაცვის სტანდარტის გაზრდა, რისკებისა და საჭიროებების შეფასებისა და მართვის მექანიზმის დანერგვა/განვითარება და სხვა, პრაქტიკაში უკეთ გამოკვეთს უმცირესობათა ინდივიდუალურ საჭიროებებს და პენიტენციურ სისტემას მისცემს მასზე ეფექტური რეაგირების შესაძლებლობას. ამასთან, ხაზგასასმელია 2016 წლიდან დღემდე მიმდინარე ევროკავშირის ტექნიკური დახმარების პროექტის როლი, რომლის ამოცანასაც პრობაციისა და პენიტენციურ სისტემებში ევროპული სტანდარტის დანერგვაში სახელმწიფოსათვის დახმარების გაწევა წარმოადგენს. პროექტი აქტიურადაა ჩართული ზემოთ ხსენებული სამოქმედო გეგმის შესრულებაში და მხარს უჭერს ისეთი მიმართულებების განვითარებას, როგორიცაა შემთხვევის მართვა, ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა რეაბილიტაციის მექანიზმები, შიდა და გარდამავალი მენეჯმენტი, მონაცემთა ერთიანი სისტემის შემუშავება, თანამშრომელთა პროფესიული შესაძლებლობების გაზრდა და სხვა, რაც თავის მხრივ, დაეხმარება უმცირესობათა ჯგუფების საჭიროებების უკეთ გამოკვეთას და სათანადო საპასუხო ქმედების განხორციელებას.

შეჯამებისათვის შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის, პენიტენციური სისტემის გამომწვევას ერთი მხრივ, უმცირესობათა ჯგუფებისათვის უფლებების დაცვის სტანდარტის შექმნა და მეორე მხრივ, ამ სტანდარტის დანერგვა და აღსრულება წარმოადგენს.

თავი 2. მეთოდოლოგია

2.1 კვლევის მიზნები და ამოცანები

კვლევის მიზნად განისაზღვრა უმცირესობის წარმომადგენელ მსჯავრდებულთა უფლებრივი მდგომარეობის შესწავლა და იმ პრობლემურ საკითხთა გამოვლენა, რომელთა მოგვარებაც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს პენიტენციურ სისტემაში ადამიანის უფლებების ევროპულ სტანდარტთან მიახლოებას.

კვლევისათვის საინტერესო საკითხებად გამოიყო:

თითოეული მიზნობრივი ჯგუფის კუთხით პენიტენციურ სისტემაში არსებული ზოგადი მდგომარეობა

- არასათანადო მოპყრობისა და ძალადობისაგან დაცვა;
- რეაბილიტაცია/რესოციალიზაციის შესაძლებლობები.

გარე სამყაროსთან კონტაქტის შესაძლებლობა

- ოჯახთან კომუნიკაცია;
- ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა;
- მოთხოვნა/საჩივრის გამოყენება.

უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პრაქტიკა და გატარებული ღონისძიებები

- უსაფრთხოების ღონისძიებების გამოყენების პრაქტიკა და მიზნობრიობა;
- იზოლაციისა და თვითიზოლაციის შემთხვევები.

საკვლევი ჯგუფების სპეციფიური საჭიროებების დაკმაყოფილების შესაძლებლობები და გამოცდილება

- პატიმრობის თანაბარი პირობები;
- სტატისტიკის წარმოება და დამუშავება.

2.2 კვლევის მიდგომა და ინსტრუმენტები

კვლევის ფარგლებში ინფორმაციის შეგროვება განხორციელდა, როგორც პირველადი ინფორმაციის წყაროებისგან ინტერვიუსა და ფოკუს ჯგუფების გამოყენებით, ასევე, განისაზღვრა გადამოწმებულიყო მეორეული წყაროები, რაც მოიაზრებს დამატებით რელევანტური ინფორმაციის დამუშავებას. აღნიშნულის მისაღწევად, გამოთხოვილ იქნა სტატისტიკური ინფორმაცია პენიტენციური დეპარტამენტიდან, რომლის მონოდებაც კვლევის განხორციელებისა და ანალიზის მომზადების ეტაპზე არ მომხდარა.

კვლევის მიზნებისთვის, განისაზღვრა შემდეგი მიდგომისა და მეთოდების გამოყენება:

- ❖ **ძირითად ინფორმანტებთან ინტერვიუები**, რომლის მიზანსაც საკვლევ საკითხებთან მიმართებით ამომწურავი ინფორმაციის მოპოვება და დაზუსტება წარმოადგენდა. ინტერვიუები განხორციელდა 2 მიმართულებით: დაინტერესებულ მხარეებთან ექსპერტული ინტერვიუ და სიღრმისეული პირისპირ ინტერვიუ უმცირესობათა ჯგუფებთან.
- ❖ **ფოკუს ჯგუფი** მიზნად ისახავდა პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკებისა და ფსიქოლოგებისაგან ინფორმაციის მოპოვებას. ფოკუს ჯგუფისას გამოყენებულ იქნა ნახევრად-სტრუქტურირებული სადისკუსიო გეგმა, რაც ერთი მხრივ, მკვლევარებს აძლევდა შესაძლებლობას შეხვედრის მიმდინარეობა წინასწარ დაგეგმილი ჩარჩოს შესაბამისად წარემართათ და მეორე მხრივ, რესპონდენტებს უწყობდა ხელს წამოეწიათ უმცირესობათა უფლებრივი მდგომარეობის კუთხით სხვა მნიშვნელოვანი და რელევანტური საკითხებიც.

ინტერვიუებისა და ფოკუს ჯგუფისათვის შემუშავებულ იქნა გზამკვლევები/სახელმძღვანელო, რომელიც 4 თემატური ნაწილისაგან შედგებოდა: გაცნობითი ნაწილი, უმცირესობათა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში, მხარდამჭერი პროგრამები და მონაწილეთა რეკომენდაციები.

ინტერვიუსა და ფოკუს ჯგუფის საშუალო ხანგრძლივობა შეადგენდა 1 – 1,5 საათს. რესპონდენტების მხრიდან მოპოვებულ იქნა ზეპირსიტყვიერი ინფორმირებული თანხმობა და ექსპერტული ინტერვიუს და ფოკუს ჯგუფის შემთხვევაში, გამოყენებულ იქნა აუდიო ჩანაწერი, ხოლო ყოფილ მსჯავრდებულებთან, ჯგუფის სპეციფიკის გათვალისწინებით, ინტერვიუს ჩანაწერი მომზადდა ოქმის სახით, როგორც განსაზღვრული იყო კვლევის დიზაინით.

2.3 კვლევის მონაწილეთა შერჩევა

საკვლევ საკითხების მნიშვნელოვნებისა და მგრძნობელობის მაღალი ხარისხიდან გამომდინარე, შემუშავებულ იქნა შემდეგი მიდგომა კვლევის მონაწილეთა შესარჩევად.

ცხრილი #1: კვლევის მონაწილეები

კვლევის მონაწილეები	განსახორციელებელი სამუშაო	
	ფოკუს ჯგუფი (FGD)	ინტერვიუ (KII)
დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნულ სააგენტოში მომუშავე სოციალური მუშაკები და ფსიქოლოგები	1	
სფეროს ექსპერტები		5
პატიმარი ან ყოფილი პატიმრები		12

საკვლე სამუშაოების ფარგლებში შესაძლებელი გახდა შემდეგი ჯგუფების მოცვა:

- **ექსპერტები** - რესპონდენტების შერჩევას საფუძვლად დაედო ჩართულ ექსპერტთა ცოდნა და გამოცდილება პენიტენციურ სისტემაში უმცირესობათა უფლებებისა და საერთაშორისო სტანდარტების, საუკეთესო პრაქტიკებისა და მიდგომების კუთხით. კვლევის ფარგლებში ჩატარდა 5 ექსპერტული ინტერვიუ. მონაწილეები შერჩეულ იქნენ, როგორც სამთავრობო უწყებიდან (დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტო, სახალხო დამცველის აპარატი) ისე საერთაშორისო (ევროკავშირის პენიტენციური და პრობაციის სისტემის მხარდამჭერი პროექტი) და ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციებიდან (კონსტიტუციის 42-ე მუხლი, პარტნიორობა ადამიანის უფლებებისათვის).
- **სოციალური მუშაკები და ფსიქოლოგები** - კვლევის დიზაინით, განსაზღვრული იყო 2 ფოკუს ჯგუფის განხორციელება, როგორც უშუალოდ პენიტენციურ დაწესებულებაში მომუშავე, ისე დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის სისტემაში დასაქმებულ სოციალურ მუშაკებსა და ფსიქოლოგებთან, ინფორმაციის გავრცობისა და დაზუსტების მიზნით. საბოლოოდ, შესაძლებელი გახდა მხოლოდ 1 ფოკუს ჯგუფის განხორციელება, რომელშიც მონაწილეობას 9 სპეციალისტი იღებდა.
- **ყოფილი პატიმრები** - პენიტენციურ დაწესებულებაში კვლევის განხორციელების სირთულიდან გამომდინარე, ალტერნატიულ მიდგომად გამოყენებულ იქნა ინტერვიუ პენიტენციურ დაწესებულებაში ყოფნის გამოცდილების მქონე, პირობითი მსჯავრის მქონე და ან დანაშაულის პრევენციის ცენტრის მომსახურებით მოსარგებლე პირებთან, რომლებიც კვლევისათვის საინტერესო მიზნობრივ ჯგუფებს წარმოადგენდნენ და დაწესებულებიდან გათავისუფლდნენ ბოლო 3 წლის განმავლობაში. დამატებით, მომსახურების მიმწოდებელ არასამთავრობო ორგანიზაციებთან კონსულტაციით, შესაძლებელი გახდა კვლევაში მონაწილეობით დაინტერესებული ყოფილი მსჯავრდებულისა და მსჯავრდებულთა უფლებების თემაზე მომუშავე (პენიტენციურ დაწესებულებაში ყოფნის გამოცდილების მქონე) პირის ჩართვაც. სულ პირისპირ სიღრმისეული ინტერვიუ განხორციელდა 12 ყოფილ პატიმართან, რომლებსაც ჰქონდათ, როგორც დახურულ, ისე ნახევრად ღია და დაბალი რისკის დაწესებულებაში ყოფნის გამოცდილება.

2.4 მონაცემთა დამუშავება და ანალიზი

თვისებრივი მონაცემების ანალიზი განხორციელდა შეგროვებული მასალის აღწერის, ახსნისა და სისტემატიზაციის გზით. ანალიზის ფარგლებში, მოხდა აქტუალური თემების გამოყოფა და რესპოდენტებისეული ინტერპრეტაციის სისტემატიზაცია, ამ მიზნით გაკეთდა თვისებრივი მონაცემების დახარისხება შესაბამის თემატურ კატეგორიებად.

მონაცემთა დამუშავებისას გამოყენებულ იქნა შემდეგი მეთოდები:

2.5 კვლევის მეთოდოლოგიური შეზღუდვები

პენიტენციურ სისტემაში უმცირესობის წარმომადგენელ მსჯავრდებულთა უფლებრივი მდგომარეობის შესწავლა განხორციელდა მხოლოდ თვისებრივი კვლევის მეთოდების გამოყენებით, რაც თავისთავად, ლიმიტირებულ შესაძლებლობებს იძლევა, როგორც უმცირესობათა ჯგუფზე სრულყოფილი ინფორმაციის მოპოვების, ისე, ანალიზის შედეგად მიღებული ინფორმაციის განზოგადების თვალსაზრისით. ამასთან, თავდაპირველად კვლევის სამიზნე ჯგუფები მოიაზრებდა, როგორც უშუალოდ პენიტენციურ სისტემაში განთავსებული პირების ჩართულობას (#16 და #17 დაწესებულების ფარგლებში), ისევე პენიტენციური დეპარტამენტის წარმომადგენლებისა და დაწესებულებაში დასაქმებულ სოციალურ მუშაკებსა და ფსიქოლოგებთან ფოკუს ჯგუფს. პენიტენციურ სისტემაში და მის წარმომადგენლებთან კვლევის განხორციელების შეზღუდული შესაძლებლობიდან გამომდინარე, გამოყენებულ იქნა ალტერნატიული გზა და კვლევა განხორციელდა ყოფილ პატიმრებთან და „დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს“ თანამშრომლებთან. ასევე, პენიტენციური დეპარტამენტიდან, ინფორმაციის შევსებისა და დაზუსტების მიზნით, გამოთხოვილ იქნა სტატისტიკური ინფორმაცია კვლევისათვის საინტერესო უმცირესობათა ჯგუფების შესახებ, რომლის მოწოდებაც კვლევის განხორციელების პერიოდში არ მომხდარა.

სამიზნე ჯგუფის სპეციფიკიდან გამომდინარე, რესპონდენტებზე ხელმისაწვდომობის მიზნებისთვის, კვლევა განხორციელდა შესაბამისი მაკორდინირებელი უწყებების - სისპ „დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის სააგენტოს“ მხარდაჭერით, რამაც ჩართულ ბენეფიციართა განწყობებსა და ობიექტურობაზე შესაძლოა იქონია გავლენა.

მიუხედავად კვლევის შეზღუდვებისა, მიღებული ინფორმაცია იძლევა შესაძლებლობას მოხდეს კვლევის შედეგების გამოყენება სამიზნე აუდიტორიასთან დაკავშირებული ინფორმაციის დეფიციტის შესავსებად, ზოგადი ტენდენციებისა განსასაზღვრად და სამომავლოდ კვლევითი ჰიპოთეზების ჩამოსაყალიბებლად.

2.6 კვლევის ეთიკური საკითხები

კვლევა განხორციელდა შემდეგი ეთიკური პრინციპების დაცვით:

- ✚ **ინფორმირებული თანხმობა** - მონაწილეობამდე კვლევაში ჩართულ თითოეულ პირს მიენოდა დეტალური ინფორმაცია შესწავლის მიზნების, ფორმატის, ხანგრძლივობისა და მოპოვებული ინფორმაციის დამუშავება/დაცვის თაობაზე, მონაწილეები გაეცნენ მათ უფლებას, უარი ეთქვათ მონაწილეობაზე ნებისმიერ დროს. შედეგად, მათგან მივიღეთ ზეპირსიტყვიერი ინფორმირებული თანხმობა.
- ✚ **კონფიდენციალობა და მონაცემთა დაცვა** - მონაწილეებთან დაკავშირებული პირადი ინფორმაციის დაცვასა და კონფიდენციალურად შენახვასთან დაკავშირებით მიღებულ იქნა ყველა შესაბამისი ზომა. მონაწილეებს განემარტათ, რომ ადვილად იდენტიფიცირებადი მახასიათებლებიდან გამომდინარე მოპოვებული ინფორმაცია განზოგადოებული სახით იქნებოდა გამოყენებული. აუდიო ფაილები, ისევე როგორც ჩანაწერები, ინახება ორგანიზაციაში ანგარიშის მომზადებიდან 12 თვის განმავლობაში, რაც იძლევა საჭიროების შემთხვევაში, დამატებითი განმარტების ან დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობას, მხოლოდ კვლევის მიზნებისთვის.
- ✚ **„არ ავნო“ პრინციპი** - ჯგუფის სპეციფიურობიდან გამომდინარე მკვლევართა ჯგუფი შეეცადა დაეცვა მონაწილეები ყველა შესაძლო მატრავმირებელი სიტუაციისა და არასასურველი შედეგისაგან. ყოფილ პატიმართა მხრიდან ინფორმაციის შეგროვება, ერთი მხრივ, ემსახურებოდა კვლევის მიზნებს, თუმცა მეორე მხრივ, მათი ინტერესების დაცვა, გათვალისწინება და რეტრავმირების თავიდან აცილება წარმოადგენდა მნიშვნელოვან საკითხს ინტერვიუების მიმდინარეობისას.

თავი 3. ძირითადი მიზნები

პენიტენციურ სისტემაში უმცირესობათა უფლებების დაცვისა და რეალიზების შესაძლებლობებისა და გამოწვევების თვალსაზრისით კვლევის ფარგლებში ძირითად მიზნებად გამოიკვეთა:

- **პენიტენციური დაწესებულებების ზომა, არაფორმალური მმართველობა და ადმინისტრირების მექანიზმები** - დიდი ზომის დაწესებულებების არსებობა მნიშვნელოვნად აფერხებს, როგორც დაწესებულების ეფექტიან მართვას, ისე უარყოფითად აისახება სარეაბილიტაციო, სპორტული, საგანმანათლებლო და დასაქმების შესაძლებლობების განვითარებაზე, როგორც ტერიტორიული, ისე შინაარსობრივი თვალსაზრისით. ამასთან, დიდია პენიტენციურ სისტემაში გაძლიერებული სუბკულტურისა და არაფორმალური მმართველობის გავლენა, რაც მსჯავრდებულთა ჯგუფის მიერ სხვა ბრალდებულ/მსჯავრდებულებზე განხორციელებულ კონტროლსა და ზედამხედველობას მოიპოვებს. არაფორმალური მმართველობა გავლენას ახდენს, როგორც პენიტენციური დაწესებულების მთელს პოპულაციაზე, ისე უმცირესობათა ჯგუფებზე. მექანიზმი გამოიყენება პატიმრებს შორის კონფლიქტების მოგვარების, მოთხოვნა-საჩივრების, შიმშილობის პრევენციისა და ე.წ. „საერთოს“⁸ შეგროვების მიზნებისათვის.
- **პენიტენციური სისტემის თანამშრომელთა პროფესიული შესაძლებლობები** - გარდა იმისა, რომ შეინიშნება პერსონალის სიმცირე, ხაზგასასმელია დასაქმებულთა კომპეტენციები, ცოდნა, უნარებისა და ღირებულებების კუთხით არსებული გამოწვევები, რაც ხშირად გამოვლინებას ჰპოვებს ბრალდებულ/მსჯავრდებულთან მიდგომაში, კომუნიკაციის ფორმასა და სუბკულტურის გავლენით პროფესიული საქმიანობის შესრულებაში. ამას ემატება ისიც, რომ დაბალია პენიტენციური სისტემის პერსონალის, მათ შორის ფსიქოლოგისა და სოციალური მუშაკისადმი პატიმართა ნდობა, რის ერთ-ერთ საფუძველსაც განხორციელებული ზარების, წარმოებული წერილების, მოთხოვნა-საჩივრების შინაარსზე კონტროლის ექვი წარმოადგენს.
- **სარეაბილიტაციო და სხვა სახის მომსახურებები** - უმეტესად ფორმალურია რისკებისა და საჭიროებების შეფასების არსებული პროცედურა, რაც რისკების მიხედვით ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა სეგრეგაციისა და საჭიროებებზე ორიენტირებული მუშაობის გაუმჯობესების აუცილებლობაზე მიუთითებს. ლიმიტირებულია სარეაბილიტაციო, საგანმანათლებლო, კულტურულ-შემეცნებითი, სპორტული და სხვა ტიპის აქტივობები (განსაკუთრებით მაღალი რისკისა და დიდი ზომის დაწესებულებებში) და ამასთანავე, დაბალია თავად მსჯავრდებულთა მოტივაცია ჩაერთონ შეთავაზებულ პროგრამებში. გათავისუფლებისათვის მომზადების პროცესი არ არის თანაბრად ხელმისაწვდომი ყველა მსჯავრდებულისათვის, აკლია მდგრადობა და რაც მთავარია, არ იძლევა მსჯავრდებულთა გათავისუფლებისთვის მომზადების სრულყოფილ, რეალურ შესაძლებლობას.
- **სექსუალური უმცირესობები პენიტენციურ სისტემაში** - უფლებრივი მდგომარეობის თვალსაზრისით, ყველაზე რთულ მდგომარეობაში ლგბტქ+ ჯგუფის წარმომადგენლებს უწევთ სასჯელის მოხდა, რადგან განსაკუთრებულ სტიგმატიზირებულ მდგომარეობაში იმყოფებიან პენიტენციურ სისტემაში არსებული სუბკულტურისა და დაუწერელი წესების გავლენით. სისტემა არ არის მზად განსხვავებული სექსუალური და გენდერული იდენტობის მქონე მსჯავრდებულთან ანდა ჯგუფთან სამუშაოდ და სირთულეები დაწესებულებაში მიღების ეტაპიდანვე იწყება (შემომხმების პროცედურები, განთავსება, შეზღუდული კომუნიკაცია სხვა პატიმრებთან), რასაც ემატება თემის წევრთა საჭიროებების არასათანადო შესწავლა/ინტერვენცია, სარეაბილიტაციო და სხვა ტიპის სერვისში ჩართვის ნაკლები შესაძლებლობები. ცალკე ხაზგასასმელია თანამშრომელთა მხრიდან ფსიქოლოგიური ძალადობის (გამოვლენილი დამოკიდებულებებში), ხოლო სხვა პატიმრების მხრიდან ფსიქოლოგიური, ფიზიკური და შესაძლო სექსუალური ძალადობის შემთხვევები, რაც ლგბტქ+ თემის წევრებს ღირსების შემლახველ, ძალადობრივ და მტრულ გარემოში ამყოფებს. ეს კი შესაძლოა გახდეს თვითდაზიანების და სუიციდის მცდელობის მაპროვოცირებელი.
- **შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა საჭიროებები** - ფიზიკური შეზღუდული შესაძლებლობების თვალსაზრისით პრობლემას არაადაპტირებული გარემო და პატიმრობის პირობები წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ პენიტენციური დაწესებულების ადმინისტრაცია, ცდილობს საჭიროებების გათვალისწინებას და შშმ პირებს გადაადგილებისათვის მოსახერხებელ კორპუსზე, სართულსა და საკანში ათავსებს, ეს ვერ ფარავს შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა საჭიროებებს. ამას ემატება ისიც, რომ არაადაპტირებულ გარემოში და ყოველდღიურ ფუნქციონირებაში დახმარებას შეზღუდული შესაძლებლობის

8 „საერთო“ - ე.წ. ქურდული „ობშიაკი“, რაც მოიპოვებს საერთო საღაროს არსებობას პენიტენციურ დაწესებულებაში, სადაც თანხასთან ერთად გროვდება სიგარეტი, ჩაი, პროდუქტები, ჰიგიენის საშუალებები და სხვა.
წყარო ხელმისაწვდომია ლინკზე: <https://www.rivg.ge/media/1001537/2018/03/06/2f3906a210ed963918ac070a6ffe37ae.pdf>

მქონე მსჯავრდებულებს სხვა პატიმრები უწევენ და დაწესებულება ნაკლებად ჩართულია ზრუნვის პროცესში. მიუხედავად იმისა, რომ მსჯავრდებულთა მიერ განეული დახმარება შესაძლოა აძლიერებდეს პატიმრებს შორის სოლიდარობისა და თანადგომის განცდას, საჭიროების მქონე მსჯავრდებულის მინდობა სხვა პატიმართა კეთილ ნებაზე, ზრდის მხარდაჭერის გარეშე დარჩენის ალბათობას და ან არასათანადო მოპყრობის რისკებს. პრობლემურია ასევე, ფსიქიკური ჯანმრთელობის გამოწვევების მართვა, როგორც მედიკამენტოზური მკურნალობის, ისე რეაბილიტაციის თვალსაზრისით. შესაბამისი მხარდამჭერის ნაკლებობის გამო, მზარდია თვითდაზიანების, შიმშილის და პროტესტის სხვა მსგავსი ფორმებით გამოხატვის შემთხვევები, რომელზე რეაგირების მექანიზმადაც დაწესებულების ადმინისტრაციის მიერ დეესკალაციის ოთახებში პატიმრის გადაყვანა გამოიყენება, რასაც უფრო სადამსჯელო დატვირთვა აქვს.

✚ **უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მდგომარეობა** - განსაკუთრებით მწვავე პრობლემას ენობრივი ბარიერი და ამის ნიადაგზე წარმოშობილი კომუნიკაციის სირთულეები წარმოადგენს. უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა ინდივიდუალური კულტურული და ენობრივი შესაძლებლობების გათვალისწინების სირთულიდან გამომდინარე, პრობლემურია, როგორც თანამესაკნეებთან, ისე პენიტენციური დაწესებულების პერსონალთან მათი კომუნიკაცია. აპრობირებულ მეთოდად გამოყენებული მიდგომა (ენის მცოდნე მსჯავრდებულის მეშვეობით კომუნიკაცია) საფრთხეს უქმნის პირის პერსონალური მონაცემების დაცვისა და კონფიდენციალობის პრინციპებს. ამასთან, სხვა პატიმრებსა და დაწესებულების პერსონალთან გაუცხოება და იზოლაცია უარყოფითად აისახება მსჯავრდებულთა ფსიქო-ემოციურ მდგომარეობაზე, მით უფრო რომ ენობრივი ბარიერის გამო მოკლებულნი არიან სარეაბილიტაციო და სხვა სახის პროგრამებში მონაწილეობას, რაც სასჯელის მოხდის პერიოდში არასათანადო მდგომარეობაში ამყოფებს მათ. მათთვის გასაგებ ენაზე ხელმისაწვდომი არაა ინფორმაციის მიღების წყაროები (ტელევიზია, პრესა, წიგნები) და ასევე, რთულია ოჯახთან კონტაქტის შენარჩუნება (განსაკუთრებით პაემნის უფლების რეალიზება). რიგ შემთხვევაში, პრობლემას ასევე წარმოადგენს უცხოური ფულადი გზავნილების მიღებაც. ქართული კანონმდებლობიდან გამომდინარე ვერ ხდება ვიდუო პაემნის უფლების რეალიზება და ადგილზე საკონტაქტო პირის არარსებობის შემთხვევაში, გამოწვევას ტანსაცმლით, ფეხსაცმლითა და ჰიგიენის ნივთებით უზრუნველყოფაც წარმოადგენს.

✚ **ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობები** - ენობრივ ბარიერთან ერთად, განსხვავებული რელიგიური აღმსარებლობის მქონე ბრალდებულ/მსჯავრდებულებს სირთულე ექმნებათ რელიგიური რიტუალების აღსრულების მხრივ. ფაქტია, რომ მართლმადიდებლური აღმსარებლობის მიმდევარი პატიმრები უფლებრივი მდგომარეობის კუთხით, უფრო პრივილეგირებულნი არიან, ვიდრე სხვა კონფესიების წარმომადგენლები, რომლებსაც ხშირ შემთხვევაში არ აქვთ ლოცვისათვის გამოყოფილი სივრცე და არც დაწესებულების მენიუ ითვალისწინებს მათთვის სპეციფიურ კვებას. მიუხედავად იმისა, რომ პენიტენციურ სისტემაში გავრცელებული მოსაზრებით, ნებისმიერი რელიგიის წარმომადგენელი იმახურებს პატივისცემით მოპყრობას დაწესებულებაში, სხვადასხვა აღმსარებლობის მქონე პირთა ერთ საკანში განთავსება არცთუ ისე იშვიათ შემთხვევაში ხდება პატიმრებს შორის კონფლიქტისა და დაპირისპირების საფუძველი.

✚ **მომუშავე მსჯავრდებულები პენიტენციურ სისტემაში** - მათი, ისევე როგორც სექსუალური უმცირესობების მდგომარეობა, არის ერთ-ერთი კრიტიკულად მძიმე სუბკულტურის გავლენის თვალსაზრისით, რადგან პენიტენციურ სისტემაში არსებული მსჯავრდებულთა კატეგორიზების/ჯგუფების მიკუთვნების პრაქტიკა მძაფრად ვრცელდება სწორედ სამეურნეო ნაწილში ჩარიცხულ და განსაკუთრებით, დასუფთავებაზე პასუხისმგებელ პატიმრებზე. ჯგუფის მიმართ არსებული დამოკიდებულებები, გავლენას ახდენს სამეურნეო სამსახურში დასაქმებით დაინტერესებაზე და ამასთან სურვილის არსებობის შემთხვევაში გარდა ადმინისტრაციაზე მიმართვის განხორციელებისა, საჭიროა არაფორმალურ მმართველებთანაც შეთანხმება, რათა მომუშავე პატიმარს არ შეექმნას რაიმე სახის პრობლემა სუბკულტურის წესებიდან გამომდინარე (არ მოხდეს მისი იდენტიფიცირება, როგორც სამეურნეო სამსახურში მომუშავე პირის, გათავისუფლების შემდეგ). გარდა სტიგიმისა და სუბკულტურის გავლენისა, პრობლემურია სამუშაო პირობებიც, რადგან უწევთ საკმაოდ მძიმე და დიდი ზომის ტვირთის ჩამოტვირთვა/გადატანა.

თავი 4. კვლევის შედეგები

წინამდებარე თავი მოიცავს ფოკუს ჯგუფის, სიღრმისეული პირისპირ ინტერვიუებისა და ექსპერტული ინტერვიუების ანალიზის საფუძველზე მიღებულ ინფორმაციას, როგორც პენიტენციურ სისტემაში არსებული ზოგადი სახის გამოწვევებზე, ისე, სპეციფიურ სირთულეებზე, რაც პირდაპირ გავლენას ახდენს უმცირესობებს მიკუთვნებულ ჯგუფებზე.

კვლევის ფარგლებში, პენიტენციურ სისტემაში მსჯავრდებულთა უფლებრივ მდგომარეობაზე გავლენის მომხდენ მნიშვნელოვან საკითხად გამოიყო დაწესებულებების ზომა და განთავსებულ ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა რაოდენობა, სუბკულტურის არსებობა, რაც თავის მხრივ ასახავს ჰპოვებს დაწესებულებაში განთავსებულ მსჯავრდებულთა არათანაბარ მდგომარეობაზე, წარმოებულ მოთხოვნა/საჩივართა რაოდენობაზე და რაც მთავარია, ზრდის არაჰუმანური და არაადამიანური მოპყრობის რისკებს. ამასთან, ლიმიტირებული რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციის შესაძლებლობები და ფსიქიკური ჯანმრთელობის მართვის საკითხი დამატებით გამოწვევას ქმნის პენიტენციურ სისტემაში განთავსებული პირებისათვის.

რაც შეეხება უშუალოდ კვლევისათვის საინტერესო უმცირესობათა ჯგუფებს, მათი საჭიროებები ვარირებს ჯგუფების მიხედვით. უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისათვის განსაკუთრებით პრობლემური ენობრივი ბარიერი და გერე სამყაროსთან კონტაქტის შენარჩუნებაა. რელიგიურ და ეთნიკურ უმცირესობათა ჯგუფებს სირთულეს უქმნის რელიგიური რიტუალების აღსრულება, ხოლო შშმ პირებისთვის მეტად აქტუალური ადაპტირებული გარემო და ეფექტური სარეაბილიტაციო მომსახურებებია. ამასთან, სექსუალურ უმცირესობებსა და მომუშავე პატიმართა უფლებრივ მდგომარეობაზე უარყოფით გავლენას ახდენს პენიტენციური დაწესებულების ადმინისტრირების არსებული პრაქტიკა და სუბკულტურა, რის გამოც ეს ჯგუფები ყველაზე მარგინალიზირებულ მდგომარეობაში იმყოფებიან.

4.1. პენიტენციური სისტემის ძირითადი გამოწვევები და შესაძლებლობები

კვლევის ფარგლებში გამოვლენილი საკვანძო გამოწვევები, გავლენას ახდენს ყველა მსჯავრდებულის უფლებრივ მდგომარეობაზე და მათ ყოველდღიურ ყოფაზე პენიტენციურ დაწესებულებაში. ანალიზისას წამოწეული სირთულეები აღწერილი და პირობითად დალაგებულია შემდეგ ძირითად თემატურ მიმართულებებად: ციხის ადმინისტრირება და არაფორმალური მმართველობა; პენიტენციური დაწესებულების პერსონალის დამოკიდებულებები და კომპეტენცია; სარეაბილიტაციო და სხვა სახის მომსახურებების მიწოდების პრაქტიკა, გათავისუფლებისთვის მომზადება და გარე მხარდამჭერი სისტემა და პენიტენციური სისტემის გაუმჯობესების შესაძლებლობები.

4.1.1. ციხის ადმინისტრირება და არაფორმალური მმართველობა

კვლევის შედეგად, პენიტენციური სისტემის უმნიშვნელოვანეს სირთულედ გამოიკვეთა დიდი ზომის დაწესებულებების არსებობა, რომლის ეფექტიან ადმინისტრირებაზეც გარდა განთავსებულ მსჯავრდებულთა რაოდენობისა, ასევე გავლენას ახდენს მათი დიზაინიც, რაც სარეაბილიტაციო, სპორტული აქტივობებისა და დასაქმების კერებისთვის არასაკმარისი სივრცის არსებობას მოიაზრებს. დამატებით, ყურადსაღებია პენიტენციური დაწესებულების მართვის გავრცელებული ფორმები, სუბკულტურის საკითხი, თანამშრომელთა არასაკმარისი რაოდენობა და მათი კომპეტენცია.

ყოველივე ჩამოთვლილი, მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე საფრთხეს უქმნის სასჯელის აღსრულების პროცესის ისეთ საკვანძო კომპონენტს, როგორიც მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია, რესოციალიზაცია და საბოლოოდ, განმეორებითი დანაშაულის პრევენციაა. ექსპერტები ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ისეთი სისტემური პრობლემა, როგორიც დაწესებულების ზომა, მათი გადატვირთულობა და მსჯავრდებულთა და ციხის თანამშრომელთა რაოდენობას შორის არსებული თანაფარდობაა, შეუძლებელს ხდის ინდივიდუალური მიდგომების გამოყენებასა და მსჯავრდებულთა რეაბილიტაციას.

ამასთან, პენიტენციური დაწესებულებების ადმინისტრირების კუთხით, ყველაზე კრიტიკულ საკითხად როგორც ექსპერტების, ისე ყოფილი მსჯავრდებულების მხრიდან შეფასდა დაწესებულებებში არსებული სუბკულტურის გავლენა და გაძლიერებული არაფორმალური მმართველობა, რაც ადმინისტრაციასთან თანამშრომლობით, მსჯავრდებულთა ჯგუფის მიერ სხვა ბრალდებულ/მსჯავრდებულებზე განხორციელებულ კონტროლსა და ზედამხედველობას მოიაზრებს. აღნიშნული, განსაკუთრებით მწვავედ დგას ნახევრად ღია ტიპის დაწესებულებების შემთხვევაში, სადაც მსჯავრდებულთა რაოდენობა და სასჯელის მოხდის რეჟიმი განსხვავდება დახურული ან დაბალი რისკის დაწესებულებისაგან.

„სუბკულტურა არის ძალიან ძლიერი ციხეში, განსაკუთრებით კი ნახევრად ღია დაწესებულებებში. ფაქტობრივად ადგილობრივი თვითმმართველობის მსგავსი წარმონაქმნია. ისინი (ე.წ. „მაყურებლები“) არიან არაფორმალური თანამშრომლები, რომლებიც გარკვეულ საკითხებს აგვარებენ, რაც არის ადმინისტრაციის ინტერესებშიც“.

(ექსპერტი)

ირკვევა, რომ დაწესებულების ადმინისტრაციის მიერ ამ მექანიზმის გამოყენებით ხდება, განსაკუთრებით დიდი ზომის დაწესებულებებში სიმშვიდის შენარჩუნება და პატიმრებს შორის კონფლიქტების გადანაცვება. მხოლოდ განსაკუთრებული შემთხვევები მიდის ადმინისტრაციამდე და იქაც მათი ჩარევა შესაძლოა გამოხატულ იქნას მსჯავრდებულის იზოლაციას ან სხვა დაწესებულებაში გადაყვანაში. მსჯავრდებულებს შორის კონფლიქტების მსჯავრდებულების მიერვე თავდაპირველ ეტაპზე სიტყვიერად, ხოლო განმეორების შემთხვევაში, ფიზიკური ძალადობის მეთოდების გამოყენებით მოგვარება, ცნობილია დაწესებულებების მენეჯმენტისათვის, თუმცა მოცემულობა ხშირად მისაღები და მათ მიერ მხარდაჭერილია, რასაც სხვა ფაქტორებთან ერთად დაწესებულების მართვაში მონაწილე პირთა არასაკმარისი რაოდენობის არსებობა განაპირობებს. შესაბამისად, არაფორმალური მმართველობის გზით, სიმშვიდის შენარჩუნება, კონფლიქტების მოგვარება და დაწესებულების მართვა, ხელსაყრელი და შეიძლება ითქვას აპრობირებული მექანიზმია პენიტენციური დაწესებულების მენეჯმენტის.

„კონფლიქტები ხდება და ხშირია. როგორც გარეთ ხდება ხოლმე. არიან „მაყურებლები“ და ისინი უხსნიან, აგვარებენ. ადმინისტრაცია არ მონაწილეობს. ადმინისტრაციას ჰყავს თავის პატიმრები, რომელთა დახმარებითაც აგვარებენ ასეთ საკითხებს. ვინც არ იცის ციხეში ასეა, თუ რამე გინდა უნდა მიხვიდე „მაყურებელთან“ და იმის გავლით გახვიდე ადმინისტრაციაზე. თქვენ წარმოიდგინეთ, ჩვენ კავშირიც კი არ გვქონია თანამშრომლებთან“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

არაფორმალური მმართველობის მექანიზმები გარდა კონფლიქტური სიტუაციების მართვისა, თავს იჩენს მსჯავრდებულთა მიერ მოთხოვნა-საჩივრების დაწერის მართვასა და პროტესტის გამოხატვის (მაგ, შიმშილობის დაწყების) პრევენციაში. ორივე შემთხვევაში, ე.წ. „გავლენიანი მსჯავრდებულების“ მიერ ხდება მოლაპარაკების წარმოება პროტესტის მქონე პირთან, გარკვეული დაპირებების გაცემა და პროტესტის აღკვეთის მნიშვნელოვნებაში მისი დარწმუნება.

„საჩივარი დავწერე, რაღაცას ვითხოვდი და კრიმინალურ ჯგუფში დამიძახეს და მითხრეს რომ მათი გავლით უნდა გავიდეს წერილები. ისინი ადმინისტრაციასთან ერთად წყვეტენ შენი წერილის ბედს. როცა ჯამრთელობაზე ვწერდი საჩივრებს, მოდიოდა ვიღაც და მეუბნებოდა არ დაწერო, მე მოვაგვარებო“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

„სანამ წერილი გავიდოდა ადმინისტრაცია მოდიოდა და გველაპარაკებოდა. ცდილობდა აერიდებინა წერილის გარეთ გასვლა“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

არაფორმალური მმართველობისა და სუბკულტურის გავლენის კუთხით, აუცილებელია აღინიშნოს ყოფილი მსჯავრდებულებების მიერ გამოყოფილი ისეთი მანკიერი პრაქტიკის კვლავ არსებობის თაობაზეც, როგორიცაა ე.წ. „საერთოს“ შეგროვება, რაც მიიჩნევა „გაჭირვებული პატიმრების დახმარებად“ ანდა „ქურდული სამყაროს“ გვერდში დგომის მაჩვენებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ამ პროცესში მონაწილეობა თითქმის ძალდატანებითი არ არის, ფაქტიურად, ეს არის მინიმალური გარანტია ციხეში მყოფი მსჯავრდებულებისთვის, რომ რაიმე პრობლემის წარმოქმნის შემთხვევაში მოიპოვონ მხარდაჭერა სხვა პატიმრებისგან და დააზღვიონ საკუთარი უსაფრთხოება.

„პატიმრები სარგებლობდნენ სხვების ბარათებით. იყო სიგარეტის, ფულის მოთხოვნაც. მე ჩემით ვაკეთებდი. ჩემი ინიციატივით ვაძლევდი სიგარეტს“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

აღსანიშნავია, ისიც რომ დაწესებულების ადმინისტრაციასთან დაახლოებული პირები, რომლებიც ჩართულნი არიან მართვაში, სარგებლობენ დამატებითი სატელეფონო ზარის ან პაემნის უფლებით წახალისების სახით.

4.1.2. პენიტენციური დაწესებულების პერსონალის დამოკიდებულებები და კომპეტენცია

სიღრმისეული ინტერვიუების ანალიზით იკვეთება, რომ გარდა იმისა რომ პენიტენციური დაწესებულებების ადმინისტრირება უმეტესწილად ხდება არაფორმალური მმართველობის გამოყენების გზით, პრობლემურია დაწესებულების თანამშრომელთა პროფესიული შესაძლებლობები, კომპეტენციები, როგორც ცოდნისა და უნარების, ასევე ღირებულებების თვალსაზრისით - „თანამშრომლების უმრავლესობა არის სუბკულტურის მატარებელიც და გამტარიც“.

„სტერეოტიპებით, რომ თავად თანამშრომლებიც არიან გაუღენთილები ფაქტია. საიდან მოდის, საიდან იღებს სათავეს ძალიან რთული სათქმელია“.

„როგორც ექვევი პატიმრებს, ისე გექვევიან მერე ისინიც. კარებთან რომ ვიღაც ცუდად გექცევა, მეორე სართულზე რომ ვიღაც ცუდად გექცევა და მესამეზე რომ დაგხვდება სოციალური მუშაკი და ფსიქოლოგი, რომელიც კარგად მოგექცევა, ეგ უკვე აღარ ცვლის რამეს“.

(ფოკუს ჯგუფის მონაწილეები)

მიუხედავად იმისა, რომ ყოფილი მსჯავრდებულებისთვის, რომლებსაც მანამდეც ჰქონდათ პენიტენციურ დაწესებულებაში ყოფნის გამოცდილება შესამჩნევია ბოლო წლებში თანამშრომელთა მხრიდან განხორციელებული ძალადობის შემთხვევების მინიმიზაცია, მათ მიერ კრიტიკულად შეფასდა პატიმრებთან ყოველდღიურ შემხებლობაში მყოფ თანამშრომელთა ღირებულებები, მიდგომები და ურთიერთობისას გამოყენებული კომუნიკაციის ფორმა, რაც უმცირესობათა სხვადასხვა ჯგუფების მიმართ კიდევ უფრო დისკრიმინაციულ გამოვლინებას (მიმართვის ფორმა, დამოკიდებულება) ჰპოვებს.

„თანამშრომლები უნდა იყვნენ მიდგომებში ძლიერი. მათ უნდა იცოდნენ რომ ფსიქოლოგიური ზიანი ყველაზე დიდი ზიანია“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

ყოფილი მსჯავრდებულების უმრავლესობის მიერ, გამოიკვეთა პერსონალის მიმართ უნდობლობა, რაც ძირითად შემთხვევაში განპირობებულია იმის განცდით, რომ მათ მიერ განხორციელებული ზარები ისმინება, ხოლო წერილები იკითხება თანამშრომელთა მხრიდან, რის შესახებაც ინფორმაცია ადმინისტრაციას მიეწოდება. მსჯავრდებულთა აღქმით, ნებისმიერი თანამშრომელი დაწესებულებაში, მათ შორის ფსიქოლოგი და სოციალური მუშაკი, მუშაობენ, პირველ რიგში, ადმინისტრაციის და შემდეგ პატიმრების ინტერესების დასაცავად, რადგან პირისპირ შეხვედრის დროს მიღებული ინფორმაციებიც კი (რაც გაზიარებულია ამ ორ სპეციალისტთან), უმეტესწილად მიდის დაწესებულების მენეჯმენტამდე. საინტერესოა, რომ ერთ-ერთმა მონაწილემ ფსიქოლოგის მიერ მოწოდებული მომსახურება გააიგივა სასულიერო პირთან კომუნიკაციასთან, ხოლო სოციალურ მუშაკთან მიმართებით, ამ და სხვა შემთხვევებშიც აღინიშნა, რომ მათ ძირითადად დაწესებულებაში წერილების გადაცემის ფუნქცია აქვთ, რაც აკნინებს ამ პროფესიების როლს მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციის თვალსაზრისით.

„ფსიქოლოგიის მომსახურება არის კატასტროფა ციხეში. განცდა მეონდა რომ მღვდელს ვესაუბრებოდი და აღსარებას ვაბარებდი. უძილობა მეონდა და მაგიტომ მივედი. ის კიდე მეუბნებოდა, რომ „არ ფიქრობთ რომ ეს სასჯელი ღვთისგან ბოძებულია?“. სოციალური მუშაკის მომსახურება, ძირითადად, წერილების მიტანა და მოტანაში გამოიხატება, „ფოსტალიონის“ როლშია. რომ ვშიმშილობდი მაშინ იყო სოციალური მუშაკი ჩართული და ცდილობდა გადამეფიქრებინა“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

დამატებით უნდა აღინიშნოს, თანამშრომლებს შორის განსაკუთრებით კრიტიკულად შეფასებული ჯგუფი, რომელსაც დაწესებულებებში ახლად დანიშნული პირები წარმოადგენენ. კრიტიკა განპირობებულია სისტიმაში ბოლო პერიოდში შესული პერსონალის არასათანადო ცოდნის, მიდგომებისა და მსჯავრდებულთა მიმართ გამოვლენილი დამოკიდებულებებით.

„ზოგადად ბევრი ახალი თანამშრომელი არის უტაქტო. არ აქვს გამოცდილება პატიმართან ურთიერთობის და მათი დამოკიდებულება შეურაცხყოფელია. ძველებიც არიან ეგეთები, მაგრამ იმათ უფრო იციან ვის როგორ ელაპარაკონ, გამოცდილები არიან მაგ თვალსაზრისით“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

ფაქტია, რომ ერთი მხრივ, პენიტენციურ დაწესებულებებში პრობლემურ საკითხად პერსონალის ნაკლებობა, ხოლო მეორე მხრივ, მომუშავე პირების პროფესიული შესაძლებლობები, დამოკიდებულებები და ღირებულებათა სისტემა დგას. სწორედ ამიტომ, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება პენიტენციური სისტემის თანამშრომელთა პროფესიული შესაძლებლობების განვითარება და მათ მიერ განხორციელებული საქმიანობის შესაბამისი მონიტორინგი და ზედამხედველობა.

4.1.3. სარეაბილიტაციო და სხვა სახის მომსახურების მიწოდების პრაქტიკა

მიუხედავად იმისა, რომ პენიტენციურ სისტემაში განხორციელებული რეფორმის ფარგლებში, დაინერგა რისკებისა და საჭიროებების შეფასების მეთოდოლოგია, იკვეთება რომ ინსტრუმენტის გამოყენებას, ძირითად შემთხვევაში, თითქმის ფორმალური ხასიათი აქვს, რაც საწყის ეტაპზე შეფასებას (რისკის დონის განსაზღვრას) მოიაზრებს, ხოლო დინამიკაში ნაკლებად გადასინჯვას და ან რისკის დონის შესაბამისი სარეაბილიტაციო პროგრამების მიწოდებას. დიდი ზომის დაწესებულებების არსებობისა და განთავსებულ პატიმართა რაოდენობის გათვალისწინებით, ნაკლებ სავარაუდოა გამოვლენილი რისკის სრულად გათვალისწინება, ერთმანეთისაგან სხვადასხვა რისკის მქონე პირთა განცალკევების ურუნველყოფა და მიზნობრივი მუშაობა რისკის დონის ცვლილებაზე/დანევაზე სასჯელის მოხდის პერიოდში

„რისკების შეფასებათან ერთად, უმნიშვნელოვანესია დინამიკური დაკვირვება და ასევე მომსახურების/პროგრამების მიწოდება მისი საჭიროების შესაბამისად. სხვა შემთხვევაში რისკის შეფასება აზრს მოკლებულია“.

(ექსპერტი)

რისკის მიხედვით მსჯავრდებულთა სეგრეგაცია და საჭიროებებს მორგებული მუშაობა, კი თავის მხრივ, შესაძლებელს გახდიდა როგორც პენიტენციური დაწესებულებების ეფექტიან მართვას, ისე მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციას.

განსხვავებული პრაქტიკა იკვეთება სარეაბილიტაციო, საგანმანათლებლო, კულტურულ-შემეცნებითი, სპორტული და სხვა ტიპის აქტივობების დაგეგმვა-განხორციელების თვალსაზრისითაც დაწესებულებებს შორის. პროგრამების დეფიციტი განსაკუთრებით შესამჩნევი დიდი ზომისა და მაღალი რისკის პენიტენციურ დაწესებულებებშია. მეტი შესაძლებლობები არსებობს დაბალი რისკის, ქალთა და არასრულწლოვანთა სპეციალურ დაწესებულებებში, თუმცა ეს ზოგად ფონს პროგრამების მიწოდების თვალსაზრისით ვერ ცვლის. ექსპერტების შეფასებით, ამ ტიპის ღონისძიებების ნაკლებობა ცალსახა, ხოლო მნიშვნელოვნება აქტუალურია.

ინდივიდუალურ და ჯგუფურ სარეაბილიტაციო სერვისებსა და პროგრამებში, გამოკითხულ ყოფილ პატიმართა ძირითადი ნაწილი ნაკლებად იყო ჩართული. ასევე, შემთხვევათა მინიმალურ რაოდენობას ჰქონდა ფსიქოლოგსა და სოციალურ მუშაკთან კომუნიკაციის გამოცდილება. სარეაბილიტაციო პროგრამების კუთხით, მიწოდებული მომსახურებების შეფასებისას, აქცენტი გაკეთდა არსებული პროგრამების რაოდენობის, მრავალფეროვნებისა და ინტენსივობის ზრდის მნიშვნელოვნებაზე, რაც უფრო მეტ მსჯავრდებულს მისცემს მასში ჩართვის, ცოდნის გაღრმავებისა და რეაბილიტაციის შესაძლებლობას.

შედარებით მეტ პატიმარს ჰქონდა პენიტენციურ დაწესებულებაში ყოფნის პერიოდში, მოკლევადიან საგანმანათლებლო პროგრამებში მონაწილეობის გამოცდილება, რაც დადებითად შეფასდა მათი მხრიდან. გავლილ პროგრამებს შორის, ძირითადად, გამოიყო ენის კურსები (ქართული, ინგლისური), კომპიუტერული პროგრამები, სახელობო კურსები - თიხის, ტყავისა და მინანქარის დამუშავების მიმართულებით.

დამატებით, სხვადასხვა გასართობ-შემეცნებით და სპორტული აქტივობების კუთხით, საგულისხმოა, რომ მსჯავრდებულები, უმეტეს შემთხვევაში, მოკლებული არიან ამ ტიპის ღონისძიებებში მონაწილეობის შესაძლებლობას, მაშინ როცა მსგავსი მიზნობრივი აქტივობების არსებობა დადებითად ფასდება მათ მიერ (განსაკუთრებით სპორტის მნიშვნელობის საზგასმა მოხდა მონაწილეთა მხრიდან).

აქვე აუცილებელია აღინიშნოს, რომ არსებული პროგრამების დეფიციტურობას ემატება თავად მსჯავრდებულთა ნაკლები მოტივაციაც მონაწილეობა მიიღონ მსგავსი ტიპის ღონისძიებებში. სწორედ ამიტომ, ექსპერტთა მხრიდან, აქცენტი გაკეთდა არამხოლოდ სარეაბილიტაციო და სხვა ტიპის პროგრამებისა და მომსახურებების გამრავალფეროვნებასა და მეტი მსჯავრდებულის მოცვის მნიშვნელოვნებაზე, არამედ მუშაობას პროგრამებით მსჯავრდებულთა დაინტერესებასა და მათი ჩართულობის გაზრდაზე. მოტივაციის ამაღლება გამოიკვეთა, როგორც ერთ-ერთი პირველი და აუცილებელი ნაბიჯი პენიტენციურ დაწესებულებაში განთავსებულ პირებთან მუშაობის თვალსაზრისით.

4.1.4. გათავისუფლებისთვის მომზადება და გათავისუფლების შემდგომი მხარდაჭერის სისტემა

ექსპერტთა მხრიდან კრიტიკულად შეფასდა მსჯავრდებულთა გათავისუფლებისთვის მომზადების არსებული პრაქტიკა, რაც ითვალისწინებდა წინა მოსამზადებელ სამუშაოებს გათავისუფლებამდე 3-6 თვით ადრე პერიოდში. მოსამზადებელ სამუშაოებში იგულისხმება, როგორც უშუალოდ დაწესებულების მიერ შეთავაზებული სპეციალური პროგრამა, ისე პრობაციისა და პრევენციის სისტემის წარმომადგენელთა მხრიდან მსჯავრდებულთათვის, გარეთ არსებული სერვისების შესახებ მიწოდებული ინფორმაცია.

ექსპერტთა მიერ აღინიშნა ისიც, რომ გათავისუფლებისათვის მომზადების პროცესი უნდა ეხებოდეს ყველა მსჯავრდებულს, განურჩევლად რისკისა, გავრცელდეს ყველა დაწესებულებაზე და დაიწყოს არა გათავისუფლებამდე გარკვეული დროით ადრე, არამედ პირის პენიტენციურ დაწესებულებაში მოხვედრიდან.

„პირველივე დღიდანვე როცა პატიმარი შედის პენიტენციურ დაწესებულებაში უნდა იწყებოდეს მისი მომზადება გათავისუფლებისთვის და ამაზე უნდა იყოს მთელი აქცენტი გაკეთებული. არასწორია რომ ბოლო 3 თვეზე ხდება მთელი ყურადღების მიმართვა“.

(ექსპერტი)

გათავისუფლებისთვის მომზადების პროცესისადმი მსგავსი დამოკიდებულება იკვეთება ყოფილ მსჯავრდებულებთან ინტერვიუებიდანაც, სადაც მიუთითებენ რომ ბოლო სამ თვეში ჩატარებული სამუშაოები ფორმალური და ნაკლებად პროდუქტიულია. ამას ემატება ისიც, რომ გათავისუფლების მომზადების პროცესში ერთვებიან ის მსჯავრდებულები, ვისაც სასჯელის მოხდამდე აქვთ დარჩენილი მცირე პერიოდი, ხოლო ისინი, რომლებიც თავისუფლებიან პირობით ვადაზე ადრე, ან შეწყალების საფუძველზე, შესაძლოა, საერთოდ ამ პროცესის მიღმა აღმოჩნდნენ.

სასიცოხლოდ მნიშვნელოვნად შეფასდა გათავისუფლების შემდგომ გარე ძლიერი მხარდამჭერი სისტემის არსებობაც, რომელიც სათანადოდ განვითარებული უნდა იყოს და აწვდიდეს ყველა იმ საჭირო მომსახურებას ყოფილ მსჯავრდებულს, რაც მას შეიძლება დასჭირდეს პენიტენციური დაწესებულების დატოვების შემდგომ. ასეთ მომსახურებათა შორის გამოიყო სამართლებრივი დახმარება და დოკუმენტების მოწესრიგება, საცხოვრებელი უზრუნველყოფა, პროფესიული გადამზადება და დასაქმების ხელშეწყობა, ფსიქიკური ჯანმრთელობის თემზე დაფუძნებულ მომსახურებებში ჩართვა და სხვა.

იმისათვის, რომ მსჯავრდებულის ერთი სისტემიდან მეორეში გადასვლისას რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციის პროცესის უწყვეტობა იქნეს შენარჩუნებული მნიშვნელოვანია სწორედ, ერთიანი ხედვის არსებობა გათავისუფლებამდე მიწოდებულ მომსახურებებსა და შემდგომ საჭირო და განუვლი მხარდამჭერის კუთხით, რაც პროცესს უფრო სრულყოფილსა და შედეგზე ორიენტირებულს გახდიდა.

4.1.5. პენიტენციური სისტემის გაუმჯობესების შესაძლებლობები

2014 წლის შემდგომ, ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების ხელმოწერით, კიდევ უფრო გაიზარდა ევროკავშირის ძალისხმევა ხელი შეეწყოს პენიტენციური და პრობაციის სისტემის, პენიტენციური დაწესებულებების ადმინისტრირების, პატიმრობის პირობების გაუმჯობესებისა და რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციის სერვისების გაფართოებისათვის. ხაზგასმით აღსანიშნავია გასული წლების განმავლობაში, სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების რეფორმის განხორციელების პროცესში, სხვადასხვა საერთაშორისო და ადგილობრივი ორგანიზაციების ჩართულობით, საქართველოს მთავრობის მიერ მიღწეული პროგრესი.

ამასთან, პენიტენციური სისტემის გაუმჯობესების შესაძლებლობების მხრივ, დადებითად უნდა იქნეს შეფასებული ევროკავშირის ტექნიკური დახმარების პროექტიც, რომელიც მხარს უჭერს პენიტენციური და პრობაციის სისტემის განვითარებას, ევროპული სტანდარტის დანერგვასა და 2019-2020 წლის სტრატეგიასა და სამოქმედო გეგმაში წამოწეული პრიორიტეტების შესრულებას. პროექტი ყურადღებას ამახვილებს, როგორც მაღალი, ისე საშუალო და დაბალი რგოლის თანამშრომელთა მომზადებაზე საერთაშორისო სტანდარტებსა და პენიტენციური დაწესებულების მართვის საკითხებზე. ასევე, ეხმარება შემთხვევის მართვის სისტემის (რისკებისა და საჭიროებების შეფასების მეთოდოლოგიის) განვითარებას, რომელიც მიემართება ყველა ადამიანს, ვინც შეიძლება მოხვდეს სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სფეროში, დეტალურად სწავლობს დინამიკურ, სტატიკურ ფაქტორს და მგრძნობიარედ ახდენს განსაკუთრებული საჭიროებებისა და განსხვავებულობების იდენტიფიცირებას, შემდგომი რეაგირების მიზნებისთვის. სარეაბილიტაციო პროგრამების განხორციელების კონცეპტუალური მოდელის შემუშავებით, პროექტი ეხმარება სისტემას რეაბილიტაციის პროცესი მიმართოს დანაშაულებრივი ქცევის ცვლილებებისკენ, რაც ეფექტიან მიდგომას წარმოადგენს. პროექტის მხარდამჭერა შიდა და უწყებათაშორისი გარდამავალი მენეჯმენტის განვითარების, მონაცემთა ბაზების სისტემის გამართვის, საკადრო პოლიტიკის გაუმჯობესებასა და ევროპული მიდგომების დანერგვაში, თავისთავად შეუწყობს ხელს პენიტენციური, პრობაციისა და დანაშაულის პრევენციის სისტემის ფუნქციონირების გაუმჯობესებასა და არსებული სტანდარტის ამაღლებას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, სფეროში მომუშავე და სერვისის მიმწოდებელი არასამთავრობო ორგანიზაციების როლიც, რომელთა ჩართულობაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს, როგორც მსჯავრდებულთა, ისე ყოფილ პატიმართა და პირობითი მსჯავრის მქონე პირთა და მათი ოჯახების წევრთა რეაბილიტაციას, პროფესიული შესაძლებლობების განვითარებას, თვით დასაქმებას, დასაქმებასა და რესოციალიზაციაზე, რაც საბოლოოდ კორელაციაშია განმეორებითი დანაშაულის რაოდენობის შემცირებასთან. ამასთანავე, სისტემური პრობლემების გადაჭრის ადვოკატირება, თანამშრომლობა სამთავრობო უწყებებთან და პოლიტიკის გაუმჯობესებისაკენ მიმართული ძალისხმევა წარმოადგენს მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს მართლმსაჯულების რეფორმის მორიგი ტალღის ეფექტური იმპლემენტაციის თვალსაზრისით.

4.2. პენიტენციური სისტემის სპეციფიური გამოწვევები უმცირესობათა ჯგუფებთან მიმართებით

პენიტენციური სისტემა ისეთივე მრავალფეროვანია სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების არსებობის თვალსაზრისით, როგორც თავად საზოგადოება. შესაბამისად, სისტემაში მყოფ მსჯავრდებულთა ჯგუფი საკმაოდ არაჰომოგენური შეიძლება იყოს, დაწყებული ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობებით, უცხო ქვეყნის მოქალაქეებით, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებით, ლგბტქ+ თემის წევრებითა და დამთავრებული სხვა სპეციფიური საჭიროების მქონე ჯგუფებით. ბუნებრივად, განსხვავებულია ამ ჯგუფების წარმომადგენლების მდგომარეობა, საჭიროებები და გამოწვევები დახურულ სისტემაში უმრავლესობაში მყოფ პირებთან შედარებით.

სწორედ ამიტომ კვლევის მიზანსა და ძირითად ფოკუსს, წინა თავში მიმოხილულ ზოგად სირთულეებთან ერთად, ცალკეულად უმცირესობათა ჯგუფების უფლებრივი მდგომარეობის შესწავლა და იმ კონკრეტული საკითხების იდენტიფიცირება წარმოადგენდა, რაც დაწესებულებაში განთავსებული ჯგუფების ყოველდღიურ ცხოვრებაზე ახდენს გავლენას.

ანგარიშში მოცემულია კვლევისათვის საინტერესო თითოეულ სამიზნე ჯგუფთან მიმართებით გამოკვეთილი ძირითადი სახის გამოწვევები ფოკუს ჯგუფის, ექსპერტული და სიღრმისეული ინტერვიუების შედეგებზე დაყრდნობით.

4.2.1. მომუშავე პატიმრების მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში

კვლევამ გამოავლინა, რომ მომუშავე პატიმრების მდგომარეობა არის ერთ-ერთი კრიტიკულად მძიმე სუბკულტურის გავლენის თვალსაზრისით, რადგან პენიტენციურ სისტემაში არსებული მსჯავრდებულთა კატეგორიების/ჯგუფების მიკუთვნების პრაქტიკა მძაფრად ვრცელდება სწორედ სამეურნეო ნაწილში ჩარიცხულ და განსაკუთრებით, დასუფთავებაზე პასუხისმგებელ პატიმრებზე (სუბკულტურის დაყოფით, იერარქიის ყველაზე დაბალ საფეხურზე მდგომი პირები).

“ვინც სამეურნეოშია მუდმივ წნეხში არიან, რადგან დაბალი დონის ადამიანებად მიიჩნევიან. აგინებენ და შეურაცხყოფენ ყოველდღიურად. ადამიანებმა იციან რომ თუ დაიწყებენ სამეურნეოში მუშაობას, შემდეგ დაბრუნების შემთხვევაში ე.წ. „კაზიოლებში“ იცხოვრებენ და სხვისი ბრძანების შესრულება მოუწევთ. წესია ასეთი. სასწავლო კურსებზეც კი არ შედიან მათთან ერთად. ეს ხალხი ფეხბურთსაც კი ცალკე თამაშობს გვიან ღამით. ბურთიც კი არ შეიძლება, რომ საერთო ჰქონდეთ. ნავის გატანა, ბუნკერის გაწმენდა, აბანოების გაწმენდა ყველანაირი ბინძური საქმე მაგათ ევალებათ”.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

ეს „დაუნერგელი წესები“ ინფორმაციის სახით გადადის პატიმრებს შორის. ახლადშემოსულ და პირველად ნასამართლევ ბრალდებულებს სხვა პატიმრები აცნობენ დაწესებულებაში არსებულ წესებს, თუ რისი გაცეხებაა დაშვებული და პირიქით, რა ხდება იმ შემთხვევაში თუ პატიმარი იკვეთება და რაიმე ტიპის შემხებლობაში შედის სამეურნეო ნაწილში დასაქმებულ მსჯავრდებულებთან. ამასთან, როგორც ზემოთ იქნა განხილული სუბკულტურით განპირობებული მანკიერი დამოკიდებულებები გამოვლენილია ხშირად პერსონალის ქცევაშიც.

მიუხედავად იმისა, რომ მომუშავე პატიმრები შეიძლება სულაც არ წარმოადგენდნენ ლგბტქ+ თემს, სუბკულტურის გავლენით, დანაშაულის ხასიათისა და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით მაინც სტიგმატიზირებულ და არათანაბარ მდგომარეობაში არიან. ამ მიზეზების გავლენით, რთულად მისაღებია პენიტენციურ დაწესებულებაში დასაქმების გადაწყვეტილება, რომელსაც როგორც ირკვევა, ადმინისტრაციის გარდა, სჭირდება არაფორმალურ მმართველებთანაც შეთანხმება, რათა მომუშავე პატიმარს არ შეექმნას რაიმე სახის პრობლემა სუბკულტურის წესებიდან გამომდინარე ჯერ დაწესებულებაში ყოფნის პერიოდში და მერე გათავისუფლების შემდგომაც.

„ამ გადანაცვტილების მიღება რთულია. სამეურნეო ნაწილში ხვდებიან ისეთები, ვინც რამეს დააშავებს. ჯერ ციხის უფროსთან უნდა მიხვიდე და მერე ვინც წყვეტს სიტუაციას (პატიმრებს გულისხმობს). აუცილებელი პროცედურაა. ვინც გნახავს სამეურნეო ნაწილში შეიძლება გარეთ თქვას, რომ იქ მუშაობდი, ამიტომ თუ გააფრთხილებ ბიჭებს და ეცოდინებათ, რომ გიჭირს და მუშაობ, შემდეგ აღარ შეგექმნება ეს პრობლემები“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

გარდა სტიგმისა და სუბკულტურის გავლენისა, პრობლემურია სამუშაო პირობები მომუშავე პატიმრებისთვის. ზოგიერთ მათგანს უწევს საკმაოდ მძიმე სამუშაოების შესრულება, როგორცაა დიდი ზომისა და მოცულობის ტვირთის ტარება (პროდუქტის გადმოტვირთვა, საკვების სათლების ჩამოტარება), საერთო სივრცეების დასუფთავება და სხვა.

„მაგათ რომ უყუროთ ძალიან რთული სიტუაციაა. მართლა შრომობენ. „ტონიან“ ქვაბებს დაატარებენ“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ რესპონდენტების მცირე ნაწილი მიუთითებდა გარკვეულ პრივილეგიებზეც, რომელიც სამეურნეო სამსახურში მომუშავე მსჯავრდებულებს აქვთ. გამომდინარე იქიდან, რომ ითვლებიან ადმინისტრაციასთან დაახლოებულ პირებად, შესაძლოა სახელფასო ანაზღაურების გარდა, დამატებითი პაემნებისა და სატელეფონო კომუნიკაციით სარგებლობის საშუალება მიეცეთ, ან ჰქონდეთ აკრძალული ნივთები, რაც როგორც ჩანს ხდება სხვა პატიმრების გაღიზიანების მიზეზი.

„საუკეთესო მდგომარეობაში არიან ეგენი, თანამშრომლობენ ადმინისტრაციასთან. განსხვავებული მდგომარეობა აქვთ, უკეთესი, ვიდრე სხვა პატიმრებს. მაგალითად, ნებისმიერი აკრძალული ნივთები, სანთებელა, კაპიუშონი, ქამარი, იმათ აქვთ, სხვებს არა“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

დამატებით უნდა გამოიყოს სარეაბილიტაციო და სხვა სახის პროგრამებში მომუშავე მსჯავრდებულების ჩართულობის საკითხი, რადგან გარდა იმისა, რომ მათი საერთო აქტივობებში ჩართვა შეუძლებელია (სუბკულტურის გავლენით), ხოლო სპეციფიური პროგრამები არ არსებობს, ასევე გასათვალისწინებელია დროის ფაქტორი, რადგან დღის განმავლობაში სხვადასხვა სამუშაოების შესრულების გამო, რეალურად ხელი ეშლება მათი რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციის პროცესს.

არსებული გამოწვევების დასაძლევად, მნიშვნელოვანია ერთიანი ხედვისა და მიდგომის დანერგვა/განვითარება, რაც ხელს შეუწყობს განსაკუთრებით სტიგმატიზირებული ჯგუფების ინტეგრაციას და უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

4.2.2. სექსუალურ უმცირესობათა და ამ ჯგუფს მიკუთვნებულ მსჯავრდებულთა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში

ინტერვიუებისა და ფოკუს ჯგუფის ანალიზის საფუძველზე იკვეთება, რომ სექსუალურ უმცირესობებს მიკუთვნებულ ჯგუფებს, უფლებრივი მდგომარეობის თვალსაზრისით, ყველაზე რთულ მდგომარეობაში უწევთ სასჯელის მოხდა. სფეროს ექსპერტები და თავად თემის წევრები მიუთითებენ ამ ჯგუფის განსაკუთრებულ სტიგმატიზირებულ მდგომარეობაზე და სუბკულტურის მთელი სიძლიერითა და დატვირთვით გავლენაზე. კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, ცალსახაა, რომ სექსუალური უმცირესობების მიმართ ღირსების შემლახველი და ძალადობრივია, როგორც სხვა პატიმრების, ისე თავად დაწესებულების პერსონალის დამოკიდებულება.

„სექსუალური უმცირესობები განსაკუთრებით მოწყვლადია პენიტენციურ სისტემაში. ლგბტქ+ შემთხვევაში, განთავსების დღიდანვე იწყება მათი უფლებების შელახვა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია თანამშრომლების დამოკიდებულება, რომელიც გამოიწვევს ღირსების შემლახველი და შეურაცხყოფელი დამოკიდებულებით“.

(ექსპერტი)

იკვთება, ისიც რომ სისტემა, პრაქტიკულად, არ არის მზად განსხვავებული სექსუალური და გენდერული იდენტობის მქონე მსჯავრდებულთან ანდა ჯგუფთან სამუშაოდ, რაც დაწესებულებაში მიღების ეტაპიდანვე თვალშისაცემია. პენიტენციურ დაწესებულებაში შესვლისას ჩატარებული შემოწმების პროცედურებისას, მოპყრობა არის ღირსების შემლახავი და იწვევს თავად თანამშრომელთა დაბნეულობას, რადგან არ არსებობს ნათელი ინსტრუქცია ჯგუფთან კომუნიკაციის თვალსაზრისით. მსჯავრდებულის მიერ მის იდენტობასთან დაკავშირებით ინფორმაციის გაცემის (და ან იდენტიფიცირების) შემთხვევაში ხდება მისი განთავსება ცალკე ფლიგელში, ამ ჯგუფის წარმომადგენელ სხვა პირებთან ერთად და სასჯელის მოხდის პერიოდში შეზღუდულია მისი კომუნიკაცია და კონტაქტი სხვა პატიმრებთან, რაზეც გავლენის მომხდენ ფაქტორთა შორის უმთავრესი ადმინისტრაციასა და თანამშრომელთა სუბკულტურის გავლენის ქვეშ ყოფნა და დაწესებულებაში არსებული დაუნერგელი წესებია.

„ციხეში მოხვედრის პირველივე დღიდანვე მათთან მოპყრობა არის არასწორი და ვერ პასუხობს მინიმალურ სტანდარტებსაც კი. საერთოდ, უმცირესობების თემაზე, ის რაც ჩვენს ციხეებში ხდება ვერანაირ კრიტიკას ვერ უძლებს“.

„სუბკულტურა ფაქტიურად იღებს მონაწილეობას პატიმრების გადანაწილებაში“.

(ექსპერტი)

ამასთან არ ხდება უშუალოდ თემის წევრი ბრალდებულ/მსჯავრდებულების საჭიროებების სათანადოდ შესწავლა, მათ მიმართ ინდივიდუალური მიდგომის გამოყენება სასჯელის მოხდის პერიოდში და ხშირ შემთხვევაში, ისინი მოკლებულნი არიან სარეაბილიტაციო პროგრამებში მონაწილეობის შესაძლებლობას, როგორც სეგრეგირებულ, ისე შერეულ ჯგუფებში.

უსაფრთხოების თვალსაზრისით, უნდა აღინიშნოს, რომ კვლევის მონაწილე ყოფილი პატიმრები, ძირითადად, მიუთითებდნენ თანამშრომლების მხრიდან ფსიქოლოგიურ ძალადობაზე, ფსიქოლოგიური და ფიზიკური სახის ძალადობაზე სხვა პატიმრების მხრიდან, და დამატებით, სხვა პატიმართა მიერ განხორციელებული სექსუალური ხასიათის ძალადობის არსებობაზეც, რომელსაც, შესაძლოა, თემის წევრებს შორისაც ჰქონდეს ადგილი. ამასთან, აღსანიშნავია ფიზიკური ძალადობის ისეთი შემთხვევებიც, რომლის შესახებაც მსჯავრდებულთა გადმოცემით, ცნობილი იყო დაწესებულების მენეჯმენტისთვის, თუმცა მათი მხრიდან დროულ რეაგირებას ადგილი არ ჰქონია და თავად პატიმართა (თემის წევრები) შორის მოხდა კონფლიქტის გადანაცვება.

„თემის წევრებს, მაგალითად, ეკრძალებათ ხელით შეხება ე.წ. „მუჟიკებთანაც“ კი, ყავის მიწოდება ან საერთო კოვზის გამოყენება, სიგარეტის მიწოდება და ა.შ. ასევე, ხშირია სექსუალური ძალადობა, მათ შორის „თემის წევრებს შიგნით“ - მუხლიდან⁹ გამომდინარეც ხშირია მსგავსი შემთხვევები“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

გარე სამყაროსთან კონტაქტის თვალსაზრისით, სირთულეებს შორის დასახელდა ოჯახის წევრებთან კომუნიკაცია და პარტნიორთან პაემნით სარგებლობის შესაძლებლობა. ამასთან, აღინიშნა ჯანმრთელობის სერვისების მიღების სირთულეც (იდენტობიდან გამომდინარე) და სპეციფიური დიაგნოზის (მაგალითად, აივ ინფექცია) დადგენის შემთხვევაში, კიდევ უფრო სტიგმატიზირება.

ექსპერტები ხაზგასმით აღნიშნავდნენ, რომ თემის წევრთა მიმართ არსებული დამოკიდებულებები მნიშვნელოვნად განსხვავებულია ქალთა და მამაკაცთა დაწესებულებებს შორის და ქალების შემთხვევაში უფრო ნაკლები

9 იგულისხმებიან პირები, რომლებიც სექსუალური ხელშეუხებლობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებში არიან მსჯავრდებული

სიმძაფრით (თითქმის უმნიშვნელო დონეზე), ხოლო კაცების შემთხვევაში „თითქმის სისასტიკის დონეზე“ ვლინდება, რაც დაწესებულების ზომას, მენეჯმენტის დამოკიდებულებასა და არსებულ მიდგომას უკავშირდება. შესაბამისად, ლგბტქ+ თემის წევრებს სასჯელის მოხდა უწევთ ღირსების შემლახავ, ძალადობრივ და მტრულ გარემოში, რასაც მიყვავართ თვითდაზიანების და სუიციდის მცდელობის შედეგებით მაღალ რისკამდე.

რაც შეეხება, გათავისუფლების შემდგომ პერიოდზე დაწესებულებაში მიღებული გამოცდილების გავლენას, როგორც ირკვევა სტიგმასთან დაკავშირებული საკითხები გარეთ ნაკლებ ხილულია. მიუხედავად იმისა, რომ სპეციფიური სერვისი „დანაშაულის პრევენციის, არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს“ ბაზაზე არ მიეწოდებათ (რათა არ მოხდეს მათი სტიგმატიზირება), საჭიროების გათვალისწინებით თემის წევრებიც ჩართულნი არიან ფსიქო-სოციალური რეაბილიტაციის პროგრამებში.

4.2.3. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში

შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისათვის კრიტიკულად მნიშვნელოვან გამოწვევად არაადაპტირებული გარემო და მათ საჭიროებებთან შეუსაბამო საცხოვრებელი პირობები გამოიყო, როგორც ექსპერტების, ისე ყოფილი მსჯავრდებულების მხრიდან.

გამომდინარე იქიდან, რომ ფიზიკური შეზღუდული შესაძლებლობა ადვილად იდენტიფიცირებადია, ძირითადი აქცენტი შშმ პირთა მდგომარეობის შეფასებისას სწორედ ამ ჯგუფზე გაკეთდა და აღინიშნა, რომ დაწესებულებების ადაპტირების პრობლემა იმდენად თვალსაჩინოა, შეუიარაღებელი თვალითაც მარტივია მისი შემჩნევა. შესაბამისად, მწვავედ შეფასდა, როგორც მთლიანად დაწესებულებების დიზაინი, ისე საკნების, სველი წერტილების, სასეინრო სივრცისა და ეზოს მოწყობა.

„ამ თვალსაზრისით იმდენად თვალსაჩინოა პრობლემები, რომ დეტალებში შესვლა არც კია საჭირო. ფაქტიურად სველი წერტილები, მაგალითად საშხაპები, საერთოდ არ არის ადაპტირებული“.

(ექსპერტი)

მიუხედავად იმისა, რომ ფიზიკური შეზღუდული შესაძლებლობის შემთხვევაში, გართულებების პრევენციის მიზნით, პენიტენციური დაწესებულების ადმინისტრაცია ცდილობს პატიმრები პირველ სართულზე, გადაადგილებისთვის მოსახერხებელ და ამასთან ერთად, სამედიცინო პუნქტთან შედარებით ახლოს განათავსოს, ეს ვერ ფარავს შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა საჭიროებებს. ყოფილი მსჯავრდებულები მიუთითებდნენ იმასაც, რომ არაადაპტირებულ გარემოში და ყოველდღიურ ფუნქციონირებაში დახმარებას შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბრალდებულ/მსჯავრდებულებს სხვა პატიმრები უწევენ და დაწესებულების მხრიდან ნაკლებად ხდება ამ პროცესში მონაწილეობა.

„შშმ პირების მდგომარეობა მძიმეა, რადგან მათთვის პირობები არ არის შესაბამისი“.

„სხვა პატიმრები ეხმარებიან, გადაადგილებაში, გასეირნებაში და თუ რამე ჭირდებათ“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

მსჯავრდებულთა მიერ გაწეული დახმარება, ერთი მხრივ, შესაძლოა, აძლიერებდეს პატიმრებს შორის სოლიდარობისა და თანადგომის განცდას, თუმცა მეორე მხრივ, საჭიროების მქონე მსჯავრდებულის მინდობა სხვა პატიმართა კეთილ ნებაზე, ზრდის მხარდაჭერის გარეშე დარჩენის ალბათობას და ან არასათანადო მოპყრობის რისკებს.

დამატებით, გამოწვევათა შორის გამოიყო იმ პირთა მდგომარეობა, ვისაც აქვს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემები, რადგან გარდა იმისა, რომ სირთულეს წარმოადგენს ფსიქიატრისა და ფსიქოლოგის მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობა (მათი შეზღუდული რაოდენობიდან გამომდინარე) ხოლო საჭიროება კი მაღალია, არ არსებობს მხარდამჭერი სარეაბილიტაციო სერვისი და ჩარევა ძირითად შემთხვევებში მედიკამენტოზური სახისაა. არასაკმარისი მომსახურებების არსებობის ფონზე მზარდია თვითდაზიანების, შიმშილის, პროტესტის სხვა მსგავსი

ფორმებით გამოხატვის შემთხვევები, რომლის უმართაობის შემთხვევაშიც დაწესებულების ადმინისტრაციის მიერ ხდება დეესკალაციის ოთახების გამოყენება, რასაც უფრო სადამსჯელო ფუნქცია აქვს, ქცევის კორექციის მიზნებისთვის გამოიყენება და არა რეაბილიტაციისთვის.

„როცა ვხედავთ, რომ 50 პატიმრიდან 18 არის ფსიქიკური პრობლემის მქონე პატიმარი, რომელსაც ჭირდება შესაბამისი მიდგომა და შესაბამისი მართვა, მაშინ როცა დაწესებულებაში საერთოდ არ არის ფსიქო-სოციალური რეაბილიტაციის რაიმე კომპონენტი და რაიმე მომსახურება. შედეგად გვაქვს თვითდაზიანებები, შიმშილობა, პროტესტი“.

(ექსპერტი)

ფსიქიკური ჯანმრთელობის კუთხით გამოწვევები გათავისუფლების შემდგომაც იჩენს თავს, მით უფრო, რომ გათავისუფლების პროცესი გავლენას ახდენს მსჯავრდებულთა ფსიქო-ემოციურ მდგომარეობაზე. მიუხედავად ამისა, პენიტენციური სისტემის გარეთაც ნაკლებია რეაბილიტაციის შესაძლებლობები და ძირითადად, კლინიკაში გადამისამართებით შემოიფარგლება ჩარევა.

4.2.4. უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში

ინტერვიუების ანალიზით ირკვევა, რომ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებთან მიმართებით განსაკუთრებით მწვავე პრობლემა ენობრივი ბარიერი და ამის ნიადაგზე წარმოშობილი კომუნიკაციის სირთულებებია. მათმა დიდმა ნაწილმა არ იცის საკომუნიკაციო ქართული, უჭირთ ინტეგრაცია და კომუნიკაცია როგორც სხვა მსჯავრდებულებთან, ასევე, პენიტენციური დაწესებულების პერსონალთანაც. განთავსების საწყისი ეტაპიდან, სირთულეს წარმოადგენს როგორც უფლება-მოვალეობების შესახებ ინფორმაციის გაცნობა, ისე თანამესაკნეებთან კონტაქტის დამყარება, საჭირო სერვისებზე ხელმისაწვდომობა და უფლებების რეალიზების საკითხი.

კვლევაში მონაწილე ექსპერტთა მოსაზრებით, მაიდენტიფიცირებელი დოკუმენტების არარსებობაც, ხშირად, მნიშვნელოვან პრობლემას ქმნის უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისათვის, რასაც ასევე ადასტურებს ამავე ჯგუფის წარმომადგენლებთან სიღრმისეული ინტერვიუს საფუძველზე მიღებული ინფორმაცია. ამასთან, ექსპერტები ინტერვიუებში მიუთითებდნენ, რომ ასეთ შემთხვევაში დაწესებულება მუშაობს დოკუმენტაციის მოგვარების საკითხზე, ისევე როგორც გარკვეული პერიოდულობით არასამთავრობო სექტორიც სთავაზობს მგავს მომსახურებას, რის ფარგლებშიც ხდება სამართლებრივი დოკუმენტების მოწესრიგება მსჯავრდებულებისა და ყოფილი მსჯავრდებულებისთვის.

მიუხედავად იმისა, რომ დაწესებულების ადმინისტრაცია გავრცელებული პრაქტიკით ცდილობს დააბალანსოს და გაითვალისწინოს საკანში შესახლებულ პირთა ენობრივი შესაძლებლობები და ხელი შეუწყოს ერთი ქვეყნის მოქალაქეების ერთად განთავსებას, ეს ხშირად დაწესებულების სპეციფიკისა და მსჯავრდებულთა როადენობიდან გამომდინარე შეუძლებელია. შესაბამისად, მსჯავრდებულს სასჯელის მოხდისას უწევს მისთვის უცხოენოვან თანამესაკნეებთან თანაცხოვრება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ენობრივი ბარიერის დაძლევის მიზნით, რამდენიმე ყოფილ მსჯავრდებულს ჰქონდა ქართული ენის შემსწავლელ კურსში მონაწილეობის გამოცდილება. ამასთან, უმცირესობათა ჯგუფის წარმომადგენლებთან კომუნიკაციის (მათ შორის ფორმალურის) გავრცელებული პრაქტიკა, ადმინისტრაციის, სამედიცინო პერსონალის მხრიდან, სხვა პატიმრის რესურსის გამოყენება, რომელმაც იცის ორივე ენა. ეს კი, ხშირ შემთხვევაში, არღვევს კონფიდენციალობისა და პერსონალური მონაცემების დაცვის პრინციპებს.

ამას ემატება ისიც, რომ ენობრივი ბარიერის გამო უცხო ქვეყნის მოქალაქეები თითქმის ვერ სარგებლობენ სოციალური მუშაკისა და ფსიქოლოგის მომსახურებით (რამდენიმე გამონაკლისის გარდა, როდესაც სპეციალისტმა იცის მაგალითად, ინგლისური ენა), არ არსებობს საერთო სივრცეები და აქტივობები, რომლებიც გამოყენებული იქნებოდა კომუნიკაციის დანაკლისის შესავსებად. საგულისხმოა ისიც, რომ სხვა პატიმრებსა და დაწესებულების პერსონალთან გაუცხოება და იზოლაცია საფრთხეს ქმნის უცხო ქვეყნის მოქალაქე მსჯავრდებულთა ფსიქო-ემოციურ მდგომარეობას, პენიტენციური სტრესისა და დეპრესიული ფონის განვითარებას, რაც მათ არასათანადო მდგომარეობაში ამყოფებს.

ასევე, პრობლემურია დაწესებულების ტერიტორიაზე მხოლოდ ქართულ ენაზე გამოკრული განცხადებების არსებობა, სატელევიზიო პროგრამების, ჟურნალ-გაზეთებისა და წიგნების ნაკლებობა მათთვის მშობლიურ ენაზე ან იმ ენაზე, რომელსაც ფლობდნენ.

„ერთხელ მოხდა რომ ცუდად ვიყავი და საქმელზე ვერ ჩავედი. მერე ამის გამო საყვედური მითხრეს. მე ვუთხარი რომ მე არ ვიცი თქვენი წესები. შეიძლება განცხადება არის, მაგრამ მე ვერ ვკითხულობ, რადგან არ ვიცი ქართული. თუმცა ფაქტია, რომ მე მივიღე იმის გამო საყვედური, რაც არ ვიცოდი“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

კვლევის მონაწილე ყოფილი პატიმრების მიერ გარესამყაროსთან კომუნიკაცია და კავშირების შენარჩუნება ოჯახთან, ნათესავებთან და მეგობრებთან პატიმრობის პერიოდში დასახელდა, როგორც განსაკუთრებით მწვავე პრობლემა. უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისათვის, განსაზღვრულია სატელეფონო ზარების განხორციელების დღეები, ხოლო პაემნით სარგებლობა ძალიან მინიმალურ შემთხვევებში ხდება, რადგან ხშირად, ოჯახი ვერ ახერხებს საქართველოში ჩამოსვლას. ასევე, ვერ სარგებლობენ ვიდეო პაემნით, რადგან მისი გამოყენება მხოლოდ საქართველოში არსებული პრობაციის ბიუროების გავლითაა შესაძლებელი. უცხო ქვეყნის მოქალაქეები სირთულედ ასახელებდნენ სხვა ქვეყნიდან ფულადი სახის გზავნილების მიღების საკითხსაც. პრობლემურია კვება ეთნიკური თავისებურებების გათვალისწინებით, ჰიგიენური ნივთების, ტანსაცმლისა და ამანათების მიღების საკითხი ისეთი მსჯავრდებულებისათვის, რომლებსაც საქართველოში არ ჰყავთ ოჯახის წევრი ან მეგობარი და ასეთ შემთხვევაში, სხვა მსჯავრდებულების მიერ ხდება დახმარება, განაწილება (ჰიგიენის ნივთები მიწოდებათ, თუმცა საკმარისი არ არის).

რაც შეეხება სხვა პატიმართა მხრიდან უცხო ქვეყნის მოქალაქეობის ნიადაგზე დისკრიმინაციულ დამოკიდებულებას, ინტერვიუებისას გამოიკვეთა, რომ პატიმრების მხრიდან ადგილი ჰქონდა ბარათების გამოყენების შემთხვევებს, სიგარეტისა და ფულის მოთხოვნას.

„ვიცი და გამიგია, რომ სხვა პატიმრები სარგებლობდნენ სხვების ბარათით. იყო სიგარეტის, ფულის მოთხოვნაც. მე ჩემით ვაკეთებდი. ჩემი ინიციატივით ვაძლევდი სიგარეტს“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

უცხო ქვეყნის მოქალაქეების მდგომარეობის დადებითი ასპექტი ისაა, რომ ენობრივი ბარიერის გამო ისინი გათიშული არიან პენიტენციური დაწესებულების ცხოვრებიდან და შესაბამისად, მათზე ნაკლებად ვრცელდება სუბკულტურისა და სხვა ე.წ. „დაუნერელები წესების“ გავლენა. თუმცა მათი იზოლაციის თავიდან ასაცილებლად, მნიშვნელოვანია, როგორც კომუნიკაციის შესაძლებლობების განვითარება, ისე სპორტული, კულტურული თუ სხვა სახის სერვისების შეთავაზება, რაც დროის შევსებისა და რეაბილიტაციის საშუალებას მისცემთ.

4.2.5. რელიგიურ და ეთნიკურ უმცირესობათა მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში

ფოკუს ჯგუფის, ექსპერტებისა და ყოფილი მსჯავრდებულების მიერ მოწოდებული ინფორმაციით, ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევა ენობრივი ბარიერია, ისევე როგორც უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისათვის. ისინი ვერ ახერხებენ შიდა კომუნიკაციას სხვა პატიმრებთან, თუ საკანს არ იზიარებენ მათი მშობლიური ენის მცოდნე სხვა პატიმრებთან. უნდა აღნიშნოს, რომ ამ საკითხის მოგვარების მიზნით, ადმინისტრაცია ცდილობს პატიმართა გადანაწილების დროს მხედველობაში მიიღოს მათი ეთნიკური და რელიგიური მიკუთვნებულობა და ერთად განათავსოს მსგავსი კულტურული ღირებულებების მქონე მსჯავრდებულები, რომლებიც მათ შორის იზიარებენ ერთ აღმსარებლობას. თუმცა ყველა ინდივიდუალურ შემთხვევაში აღნიშნული ბუნებრივად ვერ იქნება მიღწეული. აღსანიშნავია ისიც, რომ ეთნიკური უმცირესობების მიმართ ადმინისტრაციის არსებულ დამოკიდებულებას სხვა მსჯავრდებულები აღიქვამენ, როგორც პრევენციის მცდელობას თავიდან იქნეს აცილებული ამ ჯგუფის წარმომადგენელთა მხრიდან წამოსული გართულებები.

„ადმინისტრაცია ოდნავ სხვანაირად უდგება, ეშინია რომ ეს საჩივრებს დაწერს, რადგან სხვა აზროვნება და ცხოვრების პრინციპები აქვთ“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

მიუხედავად იმისა, რომ პენიტენციური დაწესებულებები მათ თავაზობს გადამზადების მოკლევადიან კურსებს ქართულ ენაში, რომელშიც ჩართულობის გამოცდილება ჰქონდა რესპონდენტების გარკვეულ ნაწილს, ეს ვერ ამსუბუქებს მათ მდგომარეობას დაწესებულებაში მოხვედრის საწყის ეტაპზე, როდესაც ისედაც მაღალია პენიტენციური სტრესის გავლენა და გაუცხოება. ექსპერტები მიუთითებდნენ თავად მსჯავრდებულთა დაბალ მოტივაციაზე ჩაერთონ სხვადასხვა ჯგუფებში, თუნდაც ენის შესწავლის მიზნით. სწორედ ამიტომ, კრიტიკულია და დამატებით საჭიროებას წარმოადგენს მათ მოტივაციაზე მუშაობა, ქცევების, დამოკიდებულებების ცვლილებებისა და ინტეგრაციის წახალისება.

„ეთნიკური უმცირესობებისთვის და უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისთვის პრობლემატურია ენობრივი ბარიერი და კომუნიკაცია. აქვე ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ იყო შესაძლებლობა ენის პროგრამის ფარგლებში რომ მათ ესწავლათ ქართული, მაგრამ დიდად არ იყო დაინტერესება. ენის არ ცოდნა ბევრ რამეში უშლით მათ ხელს და ამიტომაც, პირველ რიგში მოტივაციაზე არის სამუშაო“.

(ექსპერტი)

ანალიზის შედეგად იკვეთება, რომ რელიგიურ უმცირესობებს მიკუთვნებულ ჯგუფებს აქვთ პრობლემა რელიგიური რიტუალების ორგანიზების და აღსრულების კუთხით, რადგან მართლმადიდებელი მსჯავრდებულებისაგან განსხვავებით, სხვა კონფესიის წარმომადგენლებისათვის ნაკლებად გამოყოფილია ლოცვისათვის სივრცეები. სამლოცველოდ მოწყობილი საკნების არსებობა მინიმალურია და ძირითადად საცხოვრებელ საკანში უწევთ რიტუალების აღსრულება, რაც რთულდება როდესაც სხვადასხვა რელიგიის წარმომადგენელი ბრალდებულ/მსჯავრდებულები ცხოვრობენ ერთად და შესაძლოა ეს გახდეს მათ შორის კონფლიქტისა და დაპირისპირების საფუძველი.

„მე ქრისტიანი ვარ და არ მქონია ამ კუთხით რაიმე პრობლემა. მუსლიმებიც არიან ასევე ციხეში. მათ არ აქვთ თავიანთი სამლოცველო და თავის კამერაში ლოცულობენ. იყო ამასთან დაკავშირებული პრობლემები, განსაკუთრებით როცა შერეულია კამერა. ისინი (მუსლიმები) ადრე დგებიან სალოცავად და ეს სხვების გაბრაზებას იწვევს. ამის გამო იწყება კონფლიქტები და შესაბამისად, კამერებიც ხშირად იცვლება ამ მიზეზით“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

თავად გამოკითხულ მსჯავრდებულთა დამოკიდებულების შეფასებისას (რელიგიური უმცირესობების მიმართ), ჩანს რომ გარკვეულწილად, გააზრებულია აღმსარებლობით განპირობებული თავისებურებები და პენიტენციურ სისტემაში მიჩნეულია, რომ სხვა მსჯავრდებულებს არ აქვთ უფლება ხელი შეუშალონ რელიგიური რიტუალების აღსრულების პროცესში არამართლმადიდებელ ბრალდებულ/მსჯავრდებულებს და პირიქით, თუმცა როგორც ჩანს პრაქტიკულ დონეზე ყოველთვის ვერ ხდება ამ მიდგომის დაცვა.

ექსპერტები აღნიშნავენ იმასაც, რომ მართლმადიდებლური აღმსარებლობის მიმდევარ პატიმართა უფლებრივი მდგომარეობა რელიგიურ ჭირლში გაცილებით პრივილეგირებულია, ვიდრე სხვა რელიგიური აღმსარებლობის მქონე პატიმრებისა. ამ თვალსაზრისით, შედარებით უკეთესი მდგომარეობა ნახევრად ღია ტიპის დაწესებულებებშია, სადაც მსჯავრდებულთა მოთხოვნის საფუძველზე და ადმინისტრაციასთან წინასწარ შეთანხმებით, შესაძლებელია დაწესებულებაში სხვა კონფესიის სასულიერო პირთა ვიზიტის ორგანიზება.

დამატებით გამოწვევას წარმოადგენს მუსლიმი თემისათვის კვების საკითხი დღესასწაულებისას, რადგან დაწესებულების მენიუ ნაკლებად ითვალისწინებს მათ რელიგიურ საჭიროებებს.

„ციხის კვება არ არის სათანადო. მუსლიმები ვცდილობთ დავხმაროთ ერთმანეთს და ვიყიდოთ საკვები მაღაზიაში“.

„ყველას ერთნაირი კვება აქვს და არავის საჭიროება არ არის განსაკუთრებით გათვალისწინებული“.

(ყოფილი მსჯავრდებული)

აღსანიშნავია ისიც, რომ თავად ყოფილ მსჯავრდებულებს უჭირდათ დაესახელებინათ ამ კონკრეტული ჯგუფების გამოწვევები პენიტენციურ სისტემაში, თუ თავად არ წარმოადგენდნენ ეთნიკურ ან რელიგიურ უმცირესობას, რაც ამ კონკრეტული სოციალური ჯგუფის პრობლემათა დაბალ ხილვადობასა და ნაკლებ პრიორიტეტულობაზე მიუთითებს. მაშინ როდესაც სხვა უმცირესობათა ჯგუფების წინაშე არსებულ გამოწვევები შედარებით ადვილად გამოსაკვეთია.

ცალსახაა, რომ ეთნიკურ და რელიგიურ უმცირესობებს, საკანში განთავსების საკითხების გარდა აქვთ მნიშვნელოვანი გამოწვევები კულტურული თვალსაზრისით, რაც შესაძლოა გახდეს დისკრიმინაციის საფუძველი.

თავი 5. რეკომენდაციები

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, განისაზღვრა იმ რეკომენდაციათა ჩამონათვალი, რომელთა გათვალისწინებაც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს პენიტენციურ სისტემაში ადამიანის უფლებათა დაცვის შესაძლებლობების განვითარებას, რაც თავისმხრივ, დადებითად აისახება უმცირესობათა თითოეული ჯგუფის მდგომარეობაზე. წარმოდგენილი რეკომენდაციები ეფუძნება კვლევის ფარგლებში მიღებულ ინფორმაციას და ამასთან, გათვალისწინებულია, როგორც მეორეული წყაროები, ისე თავად მონაწილეთა მიერ მოწოდებული რეკომენდაციები.

ზოგადი რეკომენდაციები პენიტენციური სისტემის განვითარებისათვის:

- გადაიხედოს და გაიზარდოს ალტერნატიული სასჯელის გამოყენების პრაქტიკა და ხელი შეეწყოს ყველა შესაძლო შემთხვევაში, თავისუფლების აღკვეთის, როგორც სასჯელის აღსრულების უკიდურესი ფორმის გამოყენებას;
- შემუშავებულ იქნას პენიტენციური დაწესებულების ადმინისტრირების, საერთაშორისო სტანდარტებსა და დინამიური უსაფრთხოების პრინციპებზე დაფუძნებული მიდგომა და გაძლიერდეს მისი პრაქტიკული გამოყენების შესაძლებლობები;
- გატარებულ იქნას ყველა შესაძლო ღონისძიება პენიტენციურ დაწესებულებებში არაფორმალური მმართველობისა და სუბკულტურის გავლენის დონის შემცირების მიზნით. მათ შორის, შემუშავებულ იქნას მცირე ზომის დაწესებულებების კონცეფცია და მოქმედ თანამშრომელთა მომზადება/გადამზადების გრძელვადიანი სტრატეგია;
- განვითარდეს დაწესებულების ტერიტორიაზე სპორტული და რეკრეაციული ინფრასტრუქტურა და აღიჭურვოს შესაბამისი ინვენტარით;
- გათვალისწინებულ იქნას ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა განთავსებისას და შემდგომში, სასჯელის მოხდის პერიოდში რისკებისა და საჭიროებების შეფასების შედეგები და გაძლიერდეს მუშაობა რისკების მართვასა და საჭიროებების დაკმაყოფილებაზე;
- გადახედო იქნას ყველა კატეგორიის პენიტენციური დაწესებულებისათვის თანამშრომელთა რაოდენობრივი საჭიროებები და გატარდეს შესაბამისი ღონისძიებები კადრის მოზიდვისა და დასაქმების კუთხით;
- შემუშავდეს პენიტენციური დაწესებულების თანამშრომელთათვის უწყვეტი განათლების მიწოდების კონცეფცია, გაძლიერდეს პროფესიული ზედამხედველობისა და მათი საქმიანობის მონიტორინგის შიდა და გარე მექანიზმები;
- გაიზარდოს თანამშრომელთა ცოდნა და კვალიფიკაცია, როგორც პენიტენციური დაწესებულების ადმინისტრირების, ისე უმცირესობათა ჯგუფებთან კომუნიკაციისა და მიდგომების თვალსაზრისით;
- გაიზარდოს მსჯავრდებულთა ხელმისაწვდომობა სარეაბილიტაციო და სხვა სახის პროგრამებზე. მომზადდეს ფსიქო-სოციალური რეაბილიტაციის, საგანმანათლებლო, დასაქმების, კულტურული, სპორტული და სხვა ტიპის (პენიტენციური დაწესებულების სპეციფიკის გათვალისწინებით) პროგრამების მიწოდების კონცეფცია და გავრცელდეს ყველა დაწესებულებაზე შესაბამისი კვალიფიციური კადრის ჩართულობით;
- სრულყოფილად შესწავლილ იქნას უმცირესობათა კატეგორიებს მიკუთვნებულ ჯგუფთა საჭიროებები, შემუშავებულ და მიწოდებულ იქნას საჭიროებებზე ორიენტირებული სპეციფიური პროგრამები და მომსახურებები;
- გაძლიერდეს სოციალური სამსახურის როლი ბრალდებულ/მსჯავრდებულთათვის ინდივიდუალური და ან ჯგუფური მომსახურების მიწოდების კუთხით, პენიტენციურ დაწესებულებებში საჭირო რაოდენობისა და კვალიფიკაციის კადრის დასაქმებითა და ადმინისტრაციის მხრიდან, მათი პროფესიული საქმიანობის ხელშეწყობით;
- შემუშავდეს მსჯავრდებულთა პროგრამებში მონაწილეობის მოტივაციის გაზრდის მექანიზმები და გაიზარდოს მათი პრაქტიკაში გამოყენება;
- გადაიხედოს და დაიხვეწოს მსჯავრდებულთა გათავისუფლებისათვის მომზადების პრაქტიკა და გავრცელდეს ყველა მსჯავრდებულზე განუზრვლად რისკის დონისა;

- ↳ გაძლიერდეს გარე მხარდამჭერი სისტემა და კოორდინაციის შესაძლებლობები რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციის უწყვეტობის უზრუნველყოფისა და განმეორებითი დანაშაულის პრევენციისათვის;
- ↳ დაიხვეწოს პენიტენციურ სისტემაში განთავსებულ პირთა შესახებ თვისებრივი და რაოდენობრივი მონაცემების შეგროვებისა და დამუშავების სისტემა. ამასთან, შემუშავდეს და მუდმივად განახლდეს უმცირესობათა ჯგუფების შესახებ მონაცემები;
- ↳ გათვალისწინებულ იქნას ადგილობრივი და საერთაშორისო ორგანიზაციების რეკომენდაციები პენიტენციური სისტემის სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შემუშავებისას.

რეკომენდაციები სამეურნეო სამსახურში დასაქმებულ მსჯავრდებულთა უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის:

- ↳ გადაიხედოს სამეურნეო სამსახურში დასაქმების პოლიტიკა და შემუშავებულ იქნეს გრძელვადიანი კონცეფცია მათი სამუშაო პირობების გაუმჯობესებისა და რეაბილიტაციის შესაძლებლობების გაზრდის თვალსაზრისით;
- ↳ გაუმჯობესდეს სამეურნეო სამსახურში მომუშავე პირთა სამუშაო პირობები და გადაიხედოს მათი სამუშაო დატვირთვა;
- ↳ შემუშავდეს ჯგუფის საჭიროებებზე ორიენტირებული სარეაბილიტაციო და სხვა სახის პროგრამები და გაიზარდოს ხელმისაწვდომობა;
- ↳ გატარდეს ყველა შესაბამისი ზომა ჯგუფის მიმართ არსებული სტიგმის შემცირებისა და დამამცირებელი მოპყრობის პრევენციისათვის.

რეკომენდაციები სექსუალური უმცირესობების წარმომადგენელთა უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის:

- ↳ გატარდეს ყველა შესაბამისი ღონისძიება პენიტენციურ სისტემაში თანამშრომლებსა და განთავსებულ პირთა ცნობიერების ღონის ამალლების, სტიგმის დაძლევისა და ღირსების შემლახავი მოპყრობის პრევენციისათვის;
- ↳ შესაძლებელი გახდეს სექსუალური უმცირესობების წარმომადგენელთა მიღებისას კონფიდენციალობისა და ღირსების დაცვის პრინციპის გათვალისწინებით, მათი საჭიროებების იდენტიფიცირება (შემუშავდეს შესაბამისი სახელმძღვანელო თანამშრომელთათვის) და განთავსებისა და სასჯელის მოხდის პერიოდში გათვალისწინება;
- ↳ გატარდეს პრევენციული ღონისძიებები და გაიზარდოს სექსუალური ორიენტაციის ნიადაგზე უფლებების შელახვის შემთხვევათა იდენტიფიცირების შესაძლებლობები და გაუმჯობესდეს რეაგირების პრაქტიკა;
- ↳ გაიზარდოს ლგბტ+ ჯგუფის წარმომადგენელთათვის, მათი საჭიროებების გათვალისწინებით, შეთავაზებული სარეაბილიტაციო და სხვა სახის ინდივიდუალური და ჯგუფური მომსახურების რაოდენობა და ხარისხი.

რეკომენდაციები შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ბრალდებულ/მსჯავრდებულთა უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის:

- ↳ გათვალისწინებულ იქნას პენიტენციური დაწესებულებების ადაპტირების საკითხი მცირე ზომის დაწესებულებების კონცეფციების შემუშავებისას;
- ↳ გათვალისწინებულ იქნას შშმ პირთა ინდივიდუალური საჭიროებები დაწესებულებაში განთავსებისა და სასჯელის მოხდის პერიოდში;
- ↳ გაიზარდოს ადმინისტრაციის როლი შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა საჭიროებების იდენტიფიცირებასა და ზრუნვის სათანადო მიდგომების გამოყენებაში;

- შემუშავდეს ფსიქიკური ჯანმრთელობის მართვის სტრატეგია და შემცირდეს გამწვავების შემთხვევაში დეესკალაციის ოთახების გამოყენების არსებული პრაქტიკა.

რეკომენდაციები უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის:

- უზრუნველყოფილ იქნას უფლებებისა და მოვალეობების შესახებ საინფორმაციო მასალის, განცხადებებისა და სხვა დოკუმენტების სხვადასხვა ენაზე თარგმნა და დაწესებულების ტერიტორიაზე ქართულენოვან საინფორმაციო მასალასთან ერთად განთავსება, ბრალდებულ/მსჯავრდებულთათვის მიწოდება;
- გადაიხედოს უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისთვის პირადი ჰიგიენის ნივთების მიწოდების პრაქტიკა, შესწავლილ და დაკმაყოფილებულ იქნეს მათი ეს საჭიროებები;
- შემუშავდეს ვიდეოპაემნის უცხო ქვეყანაში განხორციელების ხედვა, დაიწყოს ადვოკატირება შესაბამის უწყებებთან კოორდინაციით და გადაიხედოს ადგილობრივი კანონმდებლობა;
- გაიზარდოს უცხო ქვეყნის მოქალაქეების ხელმისაწვდომობა მათთვის გასაგებ ენაზე განახლებადი ჟურნალ-გაზეთების, ლიტერატურისა და ტელე-რადიო მაუწყებლობის კუთხით;
- დაიგეგმოს და უწყვეტ რეჟიმში გახდეს შესაძლებელი ქართული ენის შემსწავლელი კურსების მიწოდება;
- გაიზარდოს ფსიქო-სოციალური სარეაბილიტაციო და სხვა ტიპის პროგრამებზე ჯგუფის ხელმისაწვდომობა.

რეკომენდაციები ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობის წარმომადგენელ მსჯავრდებულთა უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის:

- მიწოდებულ იქნას ქართული ენის შემსწავლელი კურსები უწყვეტ რეჟიმში ეთნიკური უმცირესობების იმ წარმომადგენელთათვის, რომლებსაც აქვთ ენობრივი ბარიერი;
- უზრუნველყოფილ იქნას პენიტენციური დაწესებულების ტერიტორიაზე რელიგიური რიტუალების აღსრულების მიზნით ცაკლე სივრცის/საკნის მოწყობა სხვადასხვა რელიგიის მიმდევრებისათვის;
- გათვალისწინებულ იქნას რელიგიური საჭიროებები საკვების მიწოდებისა და მაღაზიის მომარაგებისას.

